

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Hana Motyčková

**Špionážní aktivity berlínské CIA a jejich vliv
na mezinárodní postavení USA mezi léty
1945-1961**

Bakalářská práce

Praha 2014

Autor práce: **Hana Motyčková**

Vedoucí práce: **PhDr. Tomáš Nigrin, Ph.D.**

Rok obhajoby: **2014**

Bibliografický záznam

MOTYČKOVÁ, Hana. *Špionážní aktivity CIA a jejich vliv na mezinárodní postavení USA mezi léty 1945-1961*. Praha, 2014. 52 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Tomáš Nigrin, Ph.D.

Abstrakt

Studená válka eskalovala během éry jaderných zbraní, jejichž použití by znamenalo válku totální s nejistým výsledkem pro všechny zúčastněné. Ke slovu tak během druhé poloviny 20. století přišly nové nekonvenční zbraně. Jednou z nich byly informace. Ty se staly nezbytně důležitým artiklem, za který soupeřící země neváhaly utratit stovky miliónů dolarů. S potřebou získat citlivé informace, které by se daly použít proti nepříteli, se rozrůstal počet tajných služeb, špiónů i výzvědných operací. Tajné služby vyvíjely nové techniky špionáže a obsazovaly strategická místa, která špehování konkurentů usnadňovala. Jedním z těchto strategických míst se během studené války stal i Berlín. Berlín byl *Protokolem o zónách* z roku 1944 rozdělen do čtyř sektorů, které byly spravovány vždy jedním ze Spojenců. Na celém území města pak fungoval společný okupační režim. Velice záhy se tak Berlín proměnil v město s hustou sítí tajných služeb. Zejména americké a sovětské tajné služby se zde střetávaly na denním pořádku. Přestože dnes Spojené státy disponují patrně nejefektivnější sítí tajných služeb na světě, v počátcích jejich působení na špionážní scéně v Berlíně byly výkonnostně daleko za Sověty. Tato bakalářská práce se věnuje problematice fungování CIA a její Berlin Operations Base. Cílem práce je zanalyzovat, zda a do jaké míry CIA skrz svoji činnost v Berlíně uspěla v podpoře americké zahraniční politiky.

Abstract

Cold War has escalated in the era of the nuclear weapons, which in case of use would mean a total war with an uncertain outcome for each side. Hence, the society saw the dawn of new kinds of weapons. At the time information became an important weapon, too. Therefore intelligence became a valuable resource, the competitors would spend millions of dollars on. As the need for information used for weakening the enemy grew, the number of secret services, spies and espionage operations grew as well. Secret services engaged in development of new spying technologies and kept on infiltrating strategic positions in order to facilitate the espionage. Berlin, situated in the very center of the Soviet occupation zone, became one of these strategic locations for gathering information. The city of Berlin was divided into four zones under the *Protocol on Zones of Occupation and Administration of Germany and "Greater Berlin"* in 1944, each of them under administration of one of the Allies. Moreover, the city as one whole experienced joint occupation regime. Therefore Berlin became an ideal environment in terms of secret services and the city turned out to be the undercover paradise. Especially American and Soviet secret services saw mutual clashes on the daily basis. Even though the United States mastered the espionage in nowadays world, in the beginning of Cold War, it took the back seat as the Soviets have excelled in both quality and quantity of their spies over US espionage staff. This Bachelor thesis examines the activity of CIA's Berlin Operations Base. The goal of this thesis is to analyze if and to what extent CIA with its activities in Berlin succeeded in supporting the US foreign policy.

Klíčová slova

Berlín, špionáž, studená válka, tajná služba, americká zahraniční politika, úspěch

Keywords

Berlin, espionage, Cold War, secret service, American foreign policy, success

Rozsah práce: 77 788 znaků včetně mezer

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 13. května 2014

Hana Motyčková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Tomáši Nigrinovi, Ph.D. za trpělivost a ochotu věnovat svůj čas mé práci. Zároveň děkuji za cenné rady, kterých se mi od něj dostalo, a které mi během psaní této práce velice pomohly.

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno:

Hana Motyčková

E-mail:

Hanka.motyckova@email.cz

Semestr:

Letní semestr

Akademický rok:

2013/2014

Název práce:

Špionážní aktivity berlínské CIA a jejich vliv na mezinárodní postavení USA mezi léty 1945-1961

Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok):

Letní semestr 2013/2014

Vedoucí bakalářského semináře:

PhDr. Oldřich Tůma, Ph.D.

Vedoucí práce (není povinné):

PhDr. Tomáš Nigrin, Ph.D.

Zdůvodnění výběru tématu práce (5 řádek):

Kromě jistého tajemna, kterým je špionáž obestřena mě u tohoto tématu zaujala i jeho propojenost se současností. Vedle historického rozměru, kterým se budu zabývat, zde vidím i analogii k dnešnímu světu, kdy informace, a především ty citlivé, mají cenu zlata. Důkazem může být únik informací přímo ze CIA v posledních letech. Díky tomu se veřejnost dozvídá o nedávných špehovacích programech na všech místech světa a ve všech společenských sférách. Není těžké usoudit, že v dnešním světě jsme neustále sledováni a každý náš krok je pečlivě zkoumán.

Předpokládaný cíl (5 řádek):

Cílem práce je demonstrovat, zda a do jaké míry Spojené státy prostřednictvím tajné služby dokázaly využít potenciál, který Berlín jako místo styku Západu a Východu nabízel. Případně co vedlo k neúspěchu Američanů. Dále je smyslem práce zjistit, zda můžeme pozorovat vliv informací získaných CIA v Berlíně na americkou zahraniční politiku v době studené války. Odpovědi na tyto otázky by měly vést ke stanovisku o úspěchu či neúspěchu CIA na berlínské půdě.

Základní charakteristika tématu (10 řádek):

Po svém rozdělení v roce 1945 a zavedením společné okupační správy se Berlín stal místem, kde se Západ a Východ v průběhu studené války střetávaly nejtěsněji. Západní Berlín fungoval jako okno do sovětského prostoru, což nahrávalo bezpočtu různých aktivit, mezi které patřilo i špehování protivníka. Zejména pro Spojené státy byl Berlín jedinečnou možností dozvědět se o fungování úhlavního nepřítele podrobnější informace. Zároveň se po konci druhé světové války staly informace novým druhem zbraně a správně použítá data mnohdy fungovala lépe než tanky. Tohle jen ještě více vyzdvihovalo důležitost sběru informací v Berlíně. Obě strany se špionáže dopouštěly, ale byly vedeny odlišnými motivy. Přesto dopad získaných informací ovlivnil zahraniční politiku a zejména při řešení vypjatých situací se tyhle informace staly základem pro rozhodování o dalších krocích. Ne vždy však takto učiněné rozhodnutí znamenalo správné rozhodnutí.

Předpokládaná struktura práce (10 řádek):

V první části se zaměřím na vývoj a význam amerických zpravodajských služeb v Berlíně. Tím chci vysvětlit rozdíl mezi Američany a Sověty v přístupu k tajným službám. Ten byl od počátku rozhodujícím faktorem a v případě, že bychom ho zanedbali, odpověď na otázku zda

CIA uspěla či nikoliv by nebyla úplná. V podkapitolách do první části zařadím i několik odstavců o historii amerických výzvědných organizací. Ve druhé části se budu podrobně věnovat významu Berlína pro CIA, kam zařadím i několik kapitol o operacích, které se v Berlíně odehrály. Tím chci spojit teorii s praktickými důkazy o aktivitách CIA. Tuhle část doplním kapitolami o berlínských krizích, ve kterých se zaměřím především na zapojení CIA do řešení konfliktů. Ve třetí části shrnu zjištěné informace a z nich plynoucí závěry, pomocí kterých odpovím na položenou otázku. *Jak přispěla aktivita CIA v Berlíně na americkou politiku během studené války?*

Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů):

- Aldrich J. Richard, *The hidden hand: Britain, America, and the Cold War secret intelligence* (Londýn: John Murray, 2001), 733.
- Center for the Study of Intelligence History Staff, *On the front lines of the Cold War: documents on the intelligence war in Berlin, 1946 to 1961 / edited by Donald P. Steury* (Washington D.C: CIA History Staff, Center for the Study of Intelligence, 1999), 634.
- Johnson K. Loch, *Intelligence and national security - the secret world of spies: an anthology* (New York: Oxford University Press, 2008), 553.
- Murphy E. David, *Battleground Berlin: CIA vs KGB in the Cold war/David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev and George Bailey* (New Heaven, Londýn: Yale University Press, c1997), 530.
- Weiner Tim, *Dějiny CIA - v zajetí vlastních iluzí* (Praha: Argo, 2010), 657.
- Kristie Macrakis, „Technophilic Hubris and Espionage Styles during the Cold War“, *Isis* 101, č. 2 (červen 2010), 378-385.
- David E. Muprhy, „Spies in Berlin - a Hidden Key to the Cold War“, *Foreign Affairs* 77, č. 4 (červenec/srpen1998), 171-178.
- Christopher Andrew, „Intelligence and International Relations in the Early Cold War“, *Review of International Studies* 24, č.3 (červenec, 1998), 321-330.
- Richard Norton-Taylor, „Spy Swaps of the Cold War“, *The Guardian*, 8.7.2010 <http://www.theguardian.com/world/2010/jul/08/spy-swaps-history-russia>, (staženo 11.4.2014).
- American Society of International Law, "The Rights of the United States in Berlin", *The American Journal of International Law* 43, č. 1 (leden, 1949), 92-95.

Podpis studenta a datum

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Obsah

1. ÚVOD.....	2
1.1 STRUKTURA A METODOLOGIE PRÁCE	3
1.2 HODNOCENÍ POUŽITÉ LITERATURY.....	4
1.3 ZASAZENÍ DO KONTEXTU	5
2. TAJNÉ SLUŽBY NA POČÁTKU STUDENÉ VÁLKY.....	8
2.1 HISTORIE A VÝVOJ ZPRÁVODAJSKÝCH SLUŽEB.....	8
2.1.1 Zájmy sovětských a amerických tajných služeb	10
2.1.2 Stav amerických tajných služeb na počátku studené války	12
2.1.3 Vznik Central Intelligence Agency	14
2.2 TECHNIKA VS. LIDÉ	16
2.3 BERLÍN - OKNO OTEVŘENÉ NA VÝCHOD	18
2.3.1 Význam Berlína pro tajné služby	20
2.3.2 Činnost CIA v Berlíně.....	22
3. ŠPIONÁŽNÍ HISTORIE BERLÍNA.....	24
3.1 DĚJIŠTĚ TAJNÝCH OPERACÍ - BERLÍN	24
3.1.1 Operace GOLD	27
3.1.2 Přínos operace GOLD.....	29
3.1.3 Odhalení operace GOLD	31
3.2 ROLE CIA BĚHEM BERLÍNSKÝCH KRIZÍ	32
3.2.1 CIA během první berlínské krize	32
3.2.2 CIA před a po berlínské zdi	34
ZÁVĚR	37
SUMMARY	40
PRAMENY A LITERATURA.....	42

1. Úvod

Podepsáním bezpodmínečné kapitulace v roce 1945 Německo přijalo všechny podmínky stanovené Spojenci, mezi které patřilo i rozdělení země do čtyř okupačních zón. Stejný osud potkal i hlavní město Berlín, které se dostalo do společného okupačního režimu všech čtyř stran. Společná okupace a její pravidla udělaly z Berlína okénko Západu uprostřed Východu. Toho hojně využívali imigranti, ale především zpravodajské agentury a tajné služby zainteresovaných států.

S ohledem na sovětský izolacionalismus meziválečného období bylo především pro Spojené státy velmi důležité nashromáždit informace týkající se politiky, stupně rozvoje či ideologie Sovětského svazu. Berlín se proto ihned po válce stal pracovní destinací amerických špiónů. Nicméně Sověti si existenci příležitosti beztretně špehovat Západ také uvědomili a z hlavního německého města se tak rázem stalo hlavní špionážní město světa. Špionážní válka na sebe nenechala dlouho čekat a s ní přišly i tendence Sovětů vytrhnout berlínské sektory z rukou jejich západních okupantů. Z této doby pochází obraz Západního Berlína jako symbolu vzdoru Západu proti socialistické ideologii, která se snažila ostrov demokracie ze svého území vytlačit. Důkazem těchto východních plánů jsou berlínské krize, během nichž Spojené státy a Západ obecně musely uhájit svá práva garantovaná dohodami Velké trojky. Síla, kterou Amerika demonstrovala svojí vůlí neustoupit nátlaku, pak určovala další směr americké zahraniční politiky.

Cílem této práce je poukázat na skutečnost, že činnost, kterou americká CIA v Berlíně provozovala, měla vliv na zahraniční politiku Spojených států, a to především mezi léty 1945 až 1961. Tím je myšlena zejména skutečnost, že úspěšné monitorování Sovětského svazu uvnitř jeho berlínského sektoru, významně pomohlo Spojeným státům v predikci chování Sovětů. Základem zmíněné hypotézy je představa, že úspěšně odvedená práce CIA v Berlíně pomohla Američanům posílit pozici okupační velmoci a tím demonstrovat sílu USA zbytku světa. Vytrvalost, se kterou Spojené státy odolávaly útokům ze strany Sovětů, do jisté míry podpořila důvěru západních zemí v Američany samotné. Směrem k Sovětskému svazu tahle nekompromisnost naopak signalizovala sílu, které by Sověti v případě ozbrojeného konfliktu čelili. Výzkumná otázka proto zní, zda CIA v Berlíně uspěla a opravdu dokázala posílit mezinárodní postavení USA a pokud ne, co stálo za jejím neúspěchem.

Autorka práci shledává relevantní především pro její aktuálnost, jelikož i dnes jsme svědky stále se rozšiřujícího zástupu špionážních afér. Příkladem může být informace o špionáži vrcholných německých politiků, které bylo prováděno v Berlíně právě CIA. Zpráva byla zveřejněna roku 2013.¹ Druhý a určitě zajímavý faktor spočívá v přesahu této historické práce do současných dnů, kdy opět dochází k obnovení konfliktu mezi Západem a Východem. Především roky 2013 a 2014, kdy byla tato práce publikována, se nesou ve znamení ukrajinské krize, kterou lze označit za soupeření Ruska a Západu.²

1.1 Struktura a metodologie práce

Tato bakalářská práce se skládá ze dvou kapitol. První kapitola, která následuje po úvodu a zasazení do kontextu, je deskripcí vývoje amerických tajných služeb, primárně je však zaměřena na *Central Intelligence Agency*, známou také jako CIA. Pro pochopení komplikací, kterým Američané museli čelit, je nutné mít alespoň základní přehled o stavu CIA v roce 1945 a následujících letech. První kapitola zároveň uvede čtenáře do rozdílů mezi sovětskou a americkou špionážní praxí se zvláštním důrazem na nové trendy, které špionáž po skončení druhé světové války zaznamenala. Právě směr, kterým se praktiky CIA vydaly, zdá se, zafungoval jako faktor rozhodující o úspěchu a neúspěchu operací.

Druhá a hlavní kapitola této práce se věnuje analýze samotného Berlína a operacím, kterých bylo město tichým svědkem. Úvodní podkapitoly osvětlujících význam města pro tajné služby čtenáři nabídnou odpověď na otázku, proč se oním strategickým bodem stal právě Berlín. Následující část druhé kapitoly bude věnována operacím CIA v Západním a Východním Berlíně. Účelem těchto podkapitol je oživení práce o konkrétní zákulisní informace. Záměr autorky spočívá v promítnutí teorie z předchozích odstavců na konkrétních událostech. Do této autentické kategorie spadá i poslední zamýšlená část druhé kapitoly, která bude pojednávat o berlínských krizích a jejich dopadech na mezinárodní politiku. Cílem analýzy berlínských krizí není určit příčiny sporů či se omezit na pouhou deskripci událostí, jak na sebe navazovaly. Smyslem podkapitol věnovaných berlínským krizím je analyzovat skutečný vliv CIA na jejich vývoj.

¹ „Bundestag debates NSA spying scandal“, *Deutsche Welle*, 18.11.2014
<http://www.dw.de/bundestag-debates-nsa-spying-scandal/av-17238251>, (staženo 2.5.2014).

² „Ukraine: Clash of Cold War rivalries“, *BBC News Europe*, 2.3.2014,
<http://www.bbc.com/news/world-europe-26409402>, (staženo 1.5.2014).

Správná analýza je totiž předpokladem pro zhodnocení, zda a jak CIA z Berlína zasáhla do politických rozhodnutí přijatých americkou vládou. Poslední část výše druhé kapitoly pojednává o berlínských krizích ve smyslu úlohy CIA při jejich eskalaci a následném řešení konfliktu.

V závěru budou shrnuty výsledky analýz z předchozích kapitol, s jejichž pomocí autorka podá odpověď na položenou výzkumnou otázku a práci uzavře.

1.2 Hodnocení použité literatury

V první části práce budou zpracovány informace převážně z odborných článků, publikovaných ve vědeckých periodikách, nelze však opomíjet ani kvalitní sekundární literaturu. Nejdůležitějším sekundárním zdrojem v první kapitole práce je proto publikace od Tima Weinera, *Dějiny CIA: v zajetí vlastních iluzí*.³ Toto dílo čtenáři zprostředkovává pohled do útrob CIA od jejího vzniku, dává nahlédnout na problémy, kterým CIA čelila, a zároveň nabízí obraz toho, co nejen od odnože CIA působící v Berlíně očekávali její zakladatelé.

Stěžejní článek s názvem *Spies in Berlin - a Hidden Key to the Cold War*⁴ autora E.D. Murphyho, bývalého zaměstnance CIA, zprostředkovává čitateli úlohu CIA, kterou tato organizace zastávala v Berlíně v letech bezprostředně po válce. Práce pana Murphyho podává očitě svědectví člověka, jenž se v tajných složkách pohyboval a jistě dokáže pregnančně informovat o skutečnostech v mnoha ohledech člověku skrytých. Druhým významným textem bude článek *Technophilic Hubris & Espionage Styles During the Cold War*⁵ od autorky Kristie Macrakis. Článek srozumitelně popisuje právě odlišnosti mezi CIA a KGB ve věci přístupu ke špionáži.

Druhá kapitola díla čtenáře seznámí s obsahem vybraných primárních zdrojů, které slouží jako podpora vyjmenovaných argumentů. Použité dokumenty patří do knihy *On the Front Lines of the Cold War: Documents on the Intelligence War in Berlin, 1946 to 1961*⁶, jež byla editována Donaldem Steurem. Publikace tvoří sbírku odtajněných dokumentů, jejichž rozsah pokrývá zmíněné období. Autentické dokumenty dokreslují

³ Weiner Tim, *Dějiny CIA - v zajetí vlastních iluzí* (Praha: Argo, 2010), 657.

⁴ Murphy E. David, „Spies in Berlin - a Hidden Key to the Cold War“, *Foreign Affairs* 77, č. 4 (červenec/srpen 1998): 171-178.

⁵ Kristie Macrakis, „Technophilic Hubris and Espionage Styles during the Cold War“, *Isis* 101, č. 2 (červen 2010): 378-385.

⁶ Center for the Study of Intelligence History Staff, *On the front lines of the Cold War: documents on the intelligence war in Berlin, 1946 to 1961 / edited by Donald P. Steury* (Washington D.C: CIA History Staff, Center for the Study of Intelligence, 1999), 634.

teoretické pasáže nejen zmíněné knihy, ale i mnoha dalších publikací, které se tématem zabývají, ale neposkytují konkrétní dokumenty k náhledu. Pro účely deskripce uskutečněných operací se stala nepostradatelnou také kniha *Battleground Berlin: CIA vs. KGB in the Cold War*⁷, která vznikla jako dílo bývalého ředitele berlínské odnože CIA, Davida Murphyho. Na knize s ním spolupracovali mnozí bývalí agenti, což knize propůjčuje jistou objektivitu i relativně široké spektrum informací.

Obě zmíněné knihy zaujmou svojí autentičností, která pramení z blízkosti jejich autorů k CIA a popisovaným událostem. Úskalí těchto knih je spatřováno v možné subjektivnosti a překrucování skutečností. Nicméně s ohledem na omezené zdroje, a to především primární, je publikace s takovým kvantitativním a kvalitativním rozsahem bezesporu cenným zdrojem informací. U všech primárních pramenů je třeba uvědomit si rizika spojená s jejich používáním, ke kterým mimo jiné patří jednostrannost textu či irelevantnost informací. Tím je myšleno, že se nezřídka jedná o dokumenty, které byly pouhými dohady, nebo se jejich obsah časem ukázal nesprávný.

1.3 Zasazení do kontextu

Porážkou nacistického Německa skončil největší konflikt v novodobé historii lidstva. Pro vítěze ovšem vyvstala otázka *Jak naložit s poraženými Němci?* Debata o budoucím osudu Německa provázela jednání Spojenců již v průběhu války mezi léty 1943 a 1945. Ve stínu druhé světové války se jevilo jako samozřejmost, že stejný postup jako roku 1918 již uplatnit nelze. Alespoň ne bez rizika dalšího pnutí na starém kontinentu. Ovšem myšlenka celistvého Německa zatíženého reparacemi byla z obav před obnovením revanšisticky extrémistických ideologií zavržena. Poučení z neúspěchu Versailleského systému zavedeného o 27 let dříve, se představitelé vítězných států rozhodli Německo rozdělit, a převzít z rukou německé vlády kontrolu nad jeho teritoriem.⁸

Výsledkem čtených jednání se v roce 1943 v Moskvě stalo vytvoření Evropské poradní komise. Ta vznikla se souhlasem Velké trojky a měla zajistit snazší komunikaci a spolupráci Spojenců. EAC⁹ představovala půdu pro sblížení názorů svých zakladatelů, čímž měla pomoci hledání kompromisů a řešení, která plnila požadavky

⁷ Murphy E. David, *Battleground Berlin: CIA vs KGB in the Cold war*/David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev and George Bailey (New Heaven, Londýn: Yale University Press, c1997), 530.

⁸ Frederick Taylor, *Exorcising Hitler: The Occupation and Denazification of Germany* (Bloomsbury Publishing, 2011), i.

⁹ European Advisory Commission (EAC). Evropská poradní komise.

všech zainteresovaných.¹⁰ Následně se EAC stala prostředím, ve kterém vznikl plán na vytvoření okupačních zón Německa.

Rozhodnutí bylo učiněno 12. září 1944, kdy byl USA a Velkou Británií podepsán protokol o vzniku německých okupačních zón.¹¹ Sovětský svaz stvrdil tento protokol podpisem 14. listopadu 1944.¹² Účinnost protokolu byla stanovena na 6. února 1945, ovšem fakticky ke vzniku zón došlo až s podpisem Německa, který znamenal bezpodmínečnou kapitulaci.¹³ Původní protokol ještě počítal se vznikem tří okupačních zón, ovšem už v listopadu 1944 byla do Evropské poradenské komise přizvána Francie, která se později stala čtvrtou okupační mocností. Z dokumentu americké vlády vyplývá, že zájem Francie podílet se na řešení německé otázky byla dlouhodobě patrný a nebylo tedy překvapením, když západní Spojenci navrhli přidělit Francii vlastní okupační zónu.¹⁴ EAC byla rozpuštěna na konferenci v Postupimi v létě 1945 poté, co Spojenci shledali, že splnila své úkoly. Její úlohu měla převzít Kontrolní Rada, zřízena právě na postupimské konferenci.¹⁵

S podpisem všech potřebných dokumentů tedy na německém území vznikly okupační zóny, spravovány zvlášť vždy jednou z velmocí.¹⁶ Zvláštní pravidla ale platila pro Berlín a jeho okolí. Když EAC přijala roku 1944 protokol o zónách, vešel v platnost i článek 11.¹⁷ Pro tuhle práci klíčový článek protokolu zněl takto:

„Německo, s hranicemi k 31. prosinci 1937, bude za účelem okupace rozděleno do tří zón, správa každé z nich bude přidělena jedné ze tří okupačních mocností, zvlášť bude Berlín, který bude spravován společně všemi třemi mocnostmi.“

¹⁰ Bruce Kuklick, „The Genesis of the European Advisory Commission“, *Journal of Contemporary History* 4, č. 4 The Great Depression (říjen 1969), 189.

¹¹ United States of America and United Kingdom and Union of Soviet Socialist Republics, „Protocol on the Zones of Occupation in Germany and the Administration of "Greater Berlin"“, *The American Journal of International Law* 54, č. 3 (červenec, 1960): 739-741.

¹² American Society of International Law, „The Rights of the United States in Berlin“, *The American Journal of International Law* 43, č. 1 (leden 1949): 92.

¹³ United States of America and United Kingdom and Union of Soviet Socialist Republics, „Protocol on the Zones of Occupation in Germany and the Administration of "Greater Berlin"“, 739-741.

¹⁴ „Participation by the United States in the work of the European Advisory Commission“, *Foreign relations of the United States : diplomatic papers, 1945. European Advisory Commission, Austria, Germany, 1945*,
<http://digioll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUSidx?type=turn&entity=FRUS.FRUS1945v03.p0174&id=FRUS.FRUS1945v03&isize=M>,
(staženo 29.4. 2014).

¹⁵ „Zpráva o třístranné konferenci v Berlíně“, *České národní listy*,
<http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/zprava-o-konferenci-berlin.html>, (staženo 2.5.2014).

¹⁶ United States of America and United Kingdom and Union of Soviet Socialist Republics, „Protocol on the Zones of Occupation in Germany and the Administration of "Greater Berlin"“, 740.

¹⁷ *Ibidem*, 739.

Tento článek přeměnil Berlín v místo přímého kontaktu všech čtyř Spojenců, kteří zde pod záštitou společné okupace užívali stejná práva.¹⁸ Mezi ta mimo jiné patřil neomezený pohyb osob po Berlíně, vztahující se primárně na okupační vojska.¹⁹

Ke zřízení společné kontroly města, známé jako Spojenecká Komandatura došlo na začátku července 1945. Smyslem Komandatury bylo urychlení dosažení cílů vytyčených na válečných konferencích, mezi které patřila denacifikace nebo demokratizace německého obyvatelstva.²⁰

Společná okupace Berlína a její principy si žádaly, aby na sektorových hranicích nebyly žádné bariéry, které by omezovaly právo volně se pohybovat po městě. Tím město zůstalo otevřené v souladu s principy vztahujícími se k protokolu o okupačních zónách z roku 1944.²¹ Lehkost, s jakou mohli lidé přecházet z jedné části města do druhé, vyzývala k nekontrolované migraci, ale také ke špehování ostatních okupačních velmocí. Toho si byly všechny čtyři země vědomy. Proto není překvapením, že zde hned v počátku společné okupace města Spojeni rozběhli svoje tajné operace. Zanedlouho se ovšem začaly objevovat první roztržky a spory, zejména mezi USA a SSSR.

Díky své poloze uvnitř sovětské části Německa a rozdělení do čtyř sektorů pod správou vítězných velmocí se Berlín stal velmi cenným místem pro získávání široké škály informací. Specifickým znakem města byl bezprostřední kontakt mezi Západem a Východem, což samozřejmě neuniklo pozornosti zpravodajských služeb na obou stranách. Jedinečná možnost proniknout nepozorovaně do sousedního sektoru a sledovat skutečné dění za železnou oponou, se vysoce cenila. Především z tohoto důvodu se podle historiků Berlín špiony přímo hemžil, a byl tak právem označován za místo s největší koncentrací tajných služeb na světě.²²

Na straně druhé Berlín představoval místo, kde mnohé rozdíly mezi Spojenci značně vyčnivaly, špionáž nevyjímaje. V Berlíně lze dobře zachytit rozdíl mezi dlouhou špionážní tradicí Sovětského svazu zprostředkovávanou KGB a teprve se rozvíjející americkou CIA.²³ Techniky výzvěd se na obou stranách lišily stejně jako míra úspěchu

¹⁸ American Society of International Law, „The Rights of the United States in Berlin“, 92.

¹⁹ Ibidem, 93.

²⁰ „Restitution of Identifiable Property to Victims of Nazi Oppression: Allied Kommandatura Berlin Order“, *The American Journal of International Law* 44, č. 2 Dolněk: Oficiální dokumenty (duben, 1950), 39-41.

²¹ American Society of International Law, „The Rights of the United States in Berlin“, 92.

²² Denna F. Fleming, „The Future of West Berlin“, *The Western Political Quarterly* 14, č. 1, část 1 (březen 1961), 38.

²³ Weiner, *Dějiny CIA - v zajetí vlastních iluzí*, 27.

jednotlivých misí. Kromě pestrého výčtu aktivit zpravodajských služeb byl Berlín využíván k sabotáži a propagandě. To nemohlo zůstat bez odezvy, což je zřejmé například z berlínských krizí.²⁴ Vzhledem k povaze města v Berlíně existovalo mnoho způsobů sledování soupeře. Od klasického lidského kontaktu, přes techniku až po procházení vojáků jednotlivými sektory a pozorování dění v každém z nich. Zejména poslední zmíněná aktivita měla v měsících bezprostředně po válce velkou výpovědní hodnotu. S přibývajícím časem se Sověti snažili privilegia vojáků garantovaná okupačními principy eliminovat. Řešení se nabízelo v celkovém omezení možnosti volného pohybu po městě pro Spojence a jejich vojáky, stejně tak i pro Berličany.²⁵

2. Tajné služby na počátku studené války

2.1 Historie a vývoj zpravodajských služeb

Zpravodajské služby, tajní agenti, odposlechy, špionážní satelity, infiltrace úřadů nebo radary, to vše na nás může působit, že se špionáž stala fenoménem několika posledních dekád. Nicméně opak je pravou, protože podle historiků patří výzvědná činnost k jednomu z nejstarších zaměstnání lidstva.²⁶ Přece jen musíme zdůraznit, že špionáž jako systematická činnost vykonávaná organizovaně vznikla zhruba v sedmnáctém století, i tak je ale zřejmé, že ve společnosti zakořenila. Přestože špehování konkurentů nebylo v minulosti ničím výjimečným, dvacáté století se v tomto ohledu přece jen poněkud vymykalo. Dvě světové války, vleklá studená válka a četné regionální střety udělaly z dvacátého století konfliktní období plné neklidu, napětí a nejistoty. Nepřípravenost a neznalost plánů protivníka by v případě útoku mohla mít fatální důsledky. Takové situaci bylo nutno nejrůznějšími způsoby zabránit. Není se tedy čemu divit, že se po světě pohybovaly statisíce zvěďů a špiónů, kteří proti sobě stáli jako neviditelná armáda. Století špiónů, jak bývá minulé století někdy nazýváno, se stalo obdobím, v němž špionáž dosáhla rozměrů, kdy agenti sami začali formovat

²⁴ Elisabeth Barker, „The Berlin Crisis 1958-1962“, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 39, č. 1 (leden 1963), 60.

²⁵ G. W. S. Robinson, „West Berlin: The Geography of an Exclave“, *Geographical Review* 43, č. 4 (říjen 1953), 548.

²⁶ Volkman Ernest, *Špióni: tajní agenti, kteří změnili chod dějin* (Praha: Melantrich, 1996), 9.

historii.²⁷ Dnešní společnost se ovšem potýká ještě s jedním rozměrem špionáže, a to že zpravodajské agentury začaly zasahovat i do minulosti a přetvářejí ji k obrazu svému.²⁸

Abychom správně porozuměli původu politik uplatňovaných během studené války, musíme věnovat zvýšenou pozornost činnosti tajných služeb v tomto období. Právě informace od agentů pracujících na tajných misích pomohly politickým špičkám s rozhodováním o dalších krocích v oblasti zahraničních politik. Přesvědčení, že soupeř je k poražení, šlo od pověřených zdrojů daleko za hranicemi železné opony. Tato naděje se stala hnacím motorem mnoha odvážných operací na obou stranách. Z výše řečeného lze konstatovat, že studená válka byla do jisté míry válkou špiónů, kteří se snažili pro svoji zemi získat taktickou výhodu. Otázkou pouze zůstává jak velký vliv tato činnost na strategie a plány mocností měla.²⁹

Jen pro ilustraci - špióni a výzvědné organizace měly na vzájemné vztahy Západu a Východu přímý vliv. Už během druhé světové války se setkávala americká, britská a sovětská rozvědka, aby společně bojovaly proti nacistickému Německu. Přestože se v té době západní a východní agenti setkávali v rolích kolegů, nikoliv nepřátel, stěžovali si Američané a Britové na nepříjemnou atmosféru a odtažitě chování Rusů při vzájemných setkání. Zážitky agentů zapůsobily na jejich nadřízené a politiky vcelku rychle. Vykrytalizovaly totiž nedůvěru Západu vůči Východu a patrně i obráceně. To jen dokládá vliv, který měla hlášení od nasazených agentů na formování ostražitosti a antipatií, které jistě přispěly vzniku studené války.³⁰

Když mluvíme o špionáži, je třeba si uvědomit, že i zde existují markantní rozdíly. Mezi špionáží v době míru a během války existuje spousta odlišností. Povaha žádaných a získávaných informací se s ohledem na aktuální situaci a případné hrozby liší. Co si ale možná tolik neuvědomujeme, je rozdíl mezi studenou a tzv. horkou válkou. Během ozbrojeného konfliktu se po frontách přesouvají jednotky, vznikají základny a sklady munice. Znalost plánů na přesun vojsk nebo umístění důležitých zásobovacích stanic se stává cennou informací, kterou lze během horké války ihned využít a tím i ověřit její platnost. Dále se také lépe zasahuje proti reálným lidem nebo technice pohybující se po předvídané trase.³¹ Naproti tomu informace získané tajnými

²⁷ Volkman Ernest, *Špióni: tajní agenti, kteří změnili chod dějin*, 10.

²⁸ Aldrich J. Richard, *The hidden hand: Britain, America, and the Cold War secret intelligence* (Londýn: John Murray, 2001), 1.

²⁹ Aldrich, *The hidden hand: Britain, America, and the Cold War secret intelligence*, 5.

³⁰ *Ibidem*, 19-20.

³¹ Joseph E. Persico, „Spy versus Spy“, *The New York Times on the web*, 28.9.1997, <http://www.nytimes.com/books/97/09/28/reviews/970928.28persict.html>, (staženo 22.3.2014).

službami během studené války jsou z velké části návrhy strategií pro případ „kdyby“. Vedle toho špiónážní agentury během studené války získávají v ideálním případě obrovské množství dat, které je třeba roztrždit. Spolu s důležitými zprávami se k analytikům dostane i velké množství neužitečných nebo irelevantních hlášení. Třídění a vyhodnocování ale může snížit reakční čas.³² Toho je také často nepříteli využíváno a tehdy se setkáváme s tzv. sabotáží. Tak označujeme soubor činností komplikujících práci nepřátelským vyzvědačům, ale patří sem i jiné způsoby maření operací protivníka.

Zejména v počátcích studené války se americká tajná služba vyznačovala vysokou mírou neschopnosti zpracovat získané informace. Například z jejich berlínských kruhů se do ústředí dostávalo ke zpracování ohromné množství dat. Po letech se ukázalo, že velká část těchto hlášení obsahovala lži připravené Sovětským svazem.³³ Americké tajné služby ale nebyly s to posoudit jejich důvěryhodnost. Paradoxně se s touto indispozicí CIA potýká dodnes, což jsme mohli vidět na nekompetentnosti Američanů ověřit informace o iráckých jaderných zbraních.³⁴ Jiný příklad šíření mystifikujících informací za účelem zmatení a zpomalení protivníka známe z operace Berlin Tunnel.³⁵

2.1.1 Zájmy sovětských a amerických tajných služeb

Během studené války hrály hlavní roli na poli špiónáže dvě země. Spojené státy a Sovětský svaz proti sobě stavěly armády tajných agentů už od konce války v Evropě a ve svém úsilí pokračovaly po celou dobu konfliktu.³⁶ Historikové uvádějí, že špiónáž měla vliv již na jednání během spojeneckých konferencí. Zejména projednávání otázky hranic a rozdělení Berlína do sektorů bylo podle bývalého šéfa CIA D. Murphyho touto činností zásadním způsobem poznamenáno.³⁷ Zcela pochopitelně vůdcové států považovali informace o svém protivníkovi za klíč k úspěchu a vynakládali velké úsilí, aby se k nim dostali. Jistě není velkým překvapením, že špiónážní techniky, které tyto země proti sobě používali, se od sebe lišily. Zajímavá je však skutečnost, že se rozcházel i obsah požadovaných zpráv a úkoly, které měly tajné služby vykonávat.

³² Persico, „Spy versus Spy“, *The New York Times on the web*, 28.9.1997, (staženo 22.3.2014).

³³ Weiner, *Dějiny CIA - v zajetí vlastních iluzí*, 33.

³⁴ Ibidem, 33.

³⁵ David L. Pike, „Wall and Tunnel: The Spatial Metaphors of Cold War Berlin“, *New German Critique*, č. 110 COLD WAR CULTURE (léto 2010), 78.

³⁶ Christopher Andrew, „Intelligence and International Relations in the Early Cold War“, *Review of International Studies* 24, č. 3 (červenec 1998), 327.

³⁷ David E. Murphy, „Spies in Berlin - a Hidden Key to the Cold War“, *Foreign Affairs* 77, č. 4 (červenec/srpen 1998), 172-173.

Sovětská KGB měla za úkol upevnit postavení komunistických stran v zahraničí. To se projevovalo i v průběhu války proti nacismu, kdy komunisté ze Sovětského svazu infiltrovali západní politické strany.³⁸ Dále KGB vykonávala dohled nad sovětskými poradci v satelitech nebo byla zodpovědná za tvorbu lidových demokracií a národních front, které vyústily v loutkové vlády.³⁹ Lze tedy říci, že smyslem aktivit KGB byla kontrola vlád v satelitech a zajišťování co možná nejhladšího přechodu ke komunismu, bez zbytečných bouří. K tomu přispívalo i aktivní vyhledávání a eliminace potenciálně nežádoucích osob. Nebezpečnou se KGB stávala ve chvíli, když měl dotyčný člověk rodinné vazby nebo jiný druh kontaktu na Západ. Dle sovětské definice se špionáže či sabotáže mohl dopouštět i člověk, který měl být sebemenší styk se Západem.⁴⁰ V Berlíně ovšem tímto vyvstal skutečný problém. Druhým úkolem sovětských tajných služeb bylo shromažďování informací o americkém projektu MANHATAN.⁴¹ Zde je třeba připomenout, že v tomto případě Sověti uspěli a atomovou bombu sestrojili podstatně dříve, než americké zpravodajské agentury předpovídaly.

Americká tajná služba měla také dva hlavní cíle. Obecně se CIA a její obdoby snažily získat informace o vývoji sovětského jaderného arzenálu, zbrojení a vojenských základnách. Instrukce na shromažďování tohoto druhu dat byly americkým agentům předávány po celou dobu studené války. Nejvíce pozornosti se vedle nukleárních zbraní soustředilo na vývoj letectva, balistických střel a biologických zbraní.⁴² Velkou roli v tomhle ohledu hrála americká strategie pro případ propuknutí třetí světové války. Plán Američanů v takovém případě počítal s okamžitou destrukcí co možná největšího počtu sovětských skladů vojenského materiálu.⁴³ Aby Američané mohli uskutečnit svůj záměr, museli mít k dispozici podrobná data o umístění těchto cílů.

Ostatní typy informací, které měli Američané a jejich špioni sbírat se, týkaly zpráv osvětlující stav a vnitřní politiku Sovětského svazu. Tento typ informací byl vyžadován ihned po konci druhé světové války, jelikož ve 40. letech měli Američané k dispozici pouze žalostně málo informací týkajících se Sovětského svazu.⁴⁴ Pro tyto účely se stal Berlín takřka ideálním prostředím. Z města v centru sovětské okupační zóny mohli Američané téměř nerušeně sledovat pohyb a činnosti sovětské armády na

³⁸ Murphy, „Spies in Berlin - a Hidden Key to the Cold War“, 172-173.

³⁹ Andrew, „Intelligence and International Relations in the Early Cold War“, 324.

⁴⁰ J.W.E. a H.G.L., „The Break Down of Four-Power Rule in Berlin“, *The World Today* 4, č. 8 (srpen 1948), 326

⁴¹ *Ibid.*, s. 325

⁴² Weiner, *Dějiny CIA - v zajetí vlastních iluzí*, 46.

⁴³ Andrew, „Intelligence and International Relations in the Early Cold War“, 327.

německém území. Z Berlína se americké vládě dále dostávaly převážně informace o nespokojenosti Němců s chováním Rudé armády v sovětských sektorech.⁴⁵ Nedostatek znalostí o fungování sovětského impéria byl zapříčiněn nejen silným ruským izolacionalismem, ale také nízkou aktivitou amerických služeb. Před začátkem druhé světové války totiž Američané získávali informace o cizích zemích téměř výhradně skrz diplomatické styky, tedy oficiální cestou.⁴⁶

2.1.2 Stav amerických tajných služeb na počátku studené války

Na počátku studené války Spojené státy pocítily nepříjemnosti spojené s postavením nováčka, který stojí proti zkušenému protivníkovi. Americká nezkušenost ve špehování a výzvědné činnosti se dostávala do rozporu s úctyhodnou historií špiónů v SSSR, sahající až do dob ruského impéria. Nevýhoda USA tkvěla v nedůvěře a nelibosti vůči špiónům a tajným operacím. Prakticky první americká tajnou službu založil až za druhé světové války prezident Roosevelt.⁴⁷ Tato organizace existovala pod zkratkou OSS⁴⁸ a operovala pod vedením generála Donovana. Donovan, nadšený vyznavač špiónáže, své nezkušené agenty vysílal na nebezpečné akce do nacistického Německa, kde se však často ocitali v zajetí.⁴⁹

Nezkušenost Američanů ve špiónáži vedla k tomu, že budoucí agenty cvičily britské tajné služby.⁵⁰ Spolupráce Američanů s Brity však nebyla nic překvapivého. Mnozí připisují úzkou americko-britskou spolupráci v tajných službách tzv. Special Relations.⁵¹ Toto tvrzení je obhajováno tím, že žádné jiné tajné služby nesdílely tolik informací, jako právě americká a britská. Tento trend zašel tak daleko, že mezi Američany a Brity probíhala hladší výměna informací, než mezi ryze americkými CIA a FBI.⁵² Příčinu rivality mezi americkými agenturami datujeme do dob před vznikem CIA a organizované špiónáže. Jednotlivé americké úřady, vojenská velitelství a jiné pověřené orgány odmítaly získané informace sdílet. To v konečném důsledku vedlo k situaci, kdy nikdo, ani Pentagon a prezident, neměl úplné informace.⁵³

⁴⁴ Weiner, *Dějiny CIA - v zajetí vlastních iluzí*, 22.

⁴⁵ Murphy, „Spies in Berlin - a Hidden Key to the Cold War“, 174.

⁴⁶ Weiner, *Dějiny CIA - v zajetí vlastních iluzí*, 22.

⁴⁷ *Ibidem*, 19.

⁴⁸ OSS (Office of Strategic Services). Úřad pro strategické služby.

⁴⁹ *Ibidem*, 20.

⁵⁰ *Ibidem*, 20.

⁵¹ Andrew, „Intelligence and International Relations in the Early Cold War“, 322.

⁵² *Ibidem*, 322.

⁵³ Weiner, *Dějiny CIA - v zajetí vlastních iluzí*, 21.

Neochota ke spolupráci se stala fatální při útoku na havajský Pearl Harbor. Američané sice měli k dispozici části japonských plánů, avšak nedokázali je smysluplně využít. Po této šokující události si americká vláda začala pokládat otázku jak je možné, že nikdo nedokázal na útok spolehlivě upozornit.⁵⁴ Výsledky šetření tehdy mluvily jasně - Amerika potřebovala fungující zpravodajskou službu, která by pomohla podobným situacím zabránit. Přestože na základě výsledků šetření tragické události z Pearl Harbor vznikl pokyn k vytvoření jedné fungující struktury, která by operovala se všemi dostupnými informacemi najednou, nevraživost mezi existujícími institucemi zabývajícími se zpravodajskou službou přetrvávala.

Jak již bylo výše zmíněno, první zpravodajskou službu zřídil prezident Roosevelt. Ten si přál, aby se OSS, jak se organizace jmenovala, stala válečnou záležitostí. Rooseveltův nástupce Truman ovšem špionáž principiálně odmítal a agentům nedůvěřoval. Pod tíhou již rozšířeného názoru na potřebu tajné služby však ustoupil a nechal prostor pro vznik nového zpravodajského úřadu.⁵⁵ Pozice pro práci v tajné službě byly zpočátku zřízeny při americkém ministerstvu zahraničí. Byli sem přeřazeni bývalí zaměstnanci a agenti OSS, které zanedlouho doplnili noví agenti budoucí CIA.⁵⁶ Nevole politiků k toleranci tajné organizace se projevovala nedůvěrou a nevhodným zacházením s agenty i analytiky, kteří často svoji práci pro ministerstvo ukončili.⁵⁷ Práci lidí pro zpravodajskou službu ztěžovaly i nekonečné debaty na téma jejího fungování a pravomocí. Tím Američané dále ztráceli čas a zbytečně prohlubovali sovětský náskok v této oblasti.⁵⁸ Z počátku své existence se tedy CIA potýkala spíše než s problémy v terénu s nedůvěrou Pentagonu, který odmítal její financování.⁵⁹ Nepříznivý postoj státu, nezkušenost a zaostalost za Sovětským svazem v prvních letech významně komplikovaly práci špiónů. Z Berlína tedy CIA podávala pravidelná hlášení, ale v ústředí chyběli lidé, kteří by je interpretovali. Část informací navíc politici a odpovědné osoby ve Státech považovali za irelevantní.⁶⁰

Zajímavá situace vznikla například u spisů o sovětských aktivitách v Německu z let bezprostředně po válce. Berlínská kancelář tehdy informovala o demontážích továren a jejich přesunu do Ruska, o sovětizaci a především o podivných aktivitách poblíž

⁵⁴ Weiner, *Dějiny CIA - v zajetí vlastních iluzí*, 21-22.

⁵⁵ *Ibidem*, 23.

⁵⁶ Toman Luděk, *I. Po tajných cestách, II. Neviditelná válka 1945-1989: fiktivní demokracie versus policejní komunismus* (Praha: Votobia, 1999), 222.

⁵⁷ Weiner, *Dějiny CIA - v zajetí vlastních iluzí*, 29.

⁵⁸ *Ibidem*, 27.

⁵⁹ *Ibidem*, 41.

německých uranových dolů. Přestože Američané zpozorovali zvýšený zájem Sovětů o německý uran, nedokázali si jejich počínání spojit se snahou o sestrojení atomové bomby.⁶¹ Ovšem ne všechny informace z Berlína byly špatně pochopeny. Nermalou roli měli berlínští CIA agenti například už u první berlínské krize. Ti předpokládali, že se Sovětský svaz snaží omezit vliv Západu v Berlíně, a co možná nejvíce ho před západními mocnostmi uzavřít. Tím chtěli utlumit kapitalistickou propagandu a eliminovat aktivity amerických špiónů. Kromě toho Američané správně usoudili, že Sovětský svaz nebude chtít kvůli městu riskovat ozbrojený střet a další válku. Díky tomu byla varianta řešení krize pomocí leteckého mostu vyhodnocena jako bezpečná.⁶² Později se s nástupem prezidenta Eisenhowera do popředí špiónážní činnosti dostala technika- věc, v níž se Američané dostali mezi špičku v oboru.⁶³

2.1.3 Vznik Central Intelligence Agency

Central Intelligence Agency vznikla 18. srpna 1947 na základě Kongresem schváleného *National Security Act*, neboli zákonu o národní bezpečnosti.⁶⁴ Z počátku si Truman přál, aby nově vzniklý úřad sloužil pouze jako tisková agentura, která by mu denně posílala informace o vývoji v zahraničí.⁶⁵ Namísto toho ale vznikající úřad dostal za úkol tradiční výzvědy na území nepřátelských států. Do této kategorie spadaly vojenské operace, technické, vědecké a inženýrské pokroky nepřítelů a sledování politického vývoje na domácí scéně protivníka. Kromě těchto tradičních činností špiónážní agentury měla CIA za úkol i podrobný monitoring nálad obyvatelstva, stejně tak se očekávalo, že žádoucím způsobem povede propagandu. Jinými slovy poprvé bylo prací špiónů vést psychologickou válku.⁶⁶ Ze CIA se po jejím vzniku měla stát pýcha Ameriky a největší výzvědná služba na světě, přesně podle plánů jejího otce Dullese.⁶⁷ Těmto ambiciózním plánům se mělo dostat drobným privilegiem, které mělo v konečném důsledku nedozírný dosah. Privilegium udělené CIA spočívalo v nezávislosti úřadu na americké vládě a v právu provádět tajné operace bez svolení

⁶⁰ Weiner, *Dějiny CIA - v zajetí vlastních iluzí*, 46.

⁶¹ Aldrich, *The hidden hand: Britain, America, and the Cold War secret intelligence*, 174-175.

⁶² Aldrich, *The hidden hand: Britain, America, and the Cold War secret intelligence*, 176.

⁶³ Weiner, *Dějiny CIA - v zajetí vlastních iluzí*, 127.

⁶⁴ Toman, *I. Po tajných cestách, II. Neviditelná válka 1945-1989: fiktivní demokracie versus policejní komunismus*, 223.

⁶⁵ Weiner, *Dějiny CIA - v zajetí vlastních iluzí*, 19.

⁶⁶ Toman, *I. Po tajných cestách, II. Neviditelná válka 1945-1989: fiktivní demokracie versus policejní komunismus*, 223.

⁶⁷ *Ibidem*, 222.

politiků.⁶⁸ S touto výsadou měli kongresmani také největší problémy a pramenila odsud jejich nevraživost a nedůvěra. Vše přitom spočívalo v pátém bodu dokumentu dávajícím CIA podobu.

Tento bod říká, že CIA smí:

„... plnit i jiné funkce a povinnosti související se špionáží a týkající se bezpečnosti, kterými ji může čas od času pověřovat Rada národní bezpečnosti.“⁶⁹

Tímto CIA dostala fakticky neomezenou moc provádět operace, za které se nikomu nezodpovídá. S takto definovanými pravomocemi se CIA stala potenciálně nebezpečnou a není se tedy čemu divit, že se jí politici, ale i obyčejní lidé začali obávat. Krátce po jejím vzniku se rozběhla diskuze, zda je správné, aby takový druh úřadu existoval a zda má Amerika právo, takovou organizaci zařadit.⁷⁰ Nebezpečí, které s sebou status CIA nesl, si Truman uvědomil celkem záhy po jejím zřízení. V letech bezprostředně po založení úřadu se nechal slyšet, že:

„...nespokojí se ti chlapci ze CIA s tím, aby informovali o válce a podobných událostech, ale jdou stále a dělají své vlastní války, a nikdo nemůže vědět, co mají za lubem. Vydávají miliardy dolarů, aby kdekoliv podněcovali neklid, jen aby měli něco, o čem by mohli podávat zprávy... Tato služba se vyvinula ve vlastní vládu, která operuje zcela v tajnosti. Tito lidé nepotřebují nikomu skládat účty. To je v demokratické společnosti velmi nebezpečná věc...“⁷¹

Slova Harryho Trumana byla jistě z velké části motivována jeho negativním postojem ke špionáži, ale přesto se nepletl v tom, že zvláštní operace, které CIA vedla, měly mnohdy za následek nepokoje a nestabilitu v zemích její působnosti. Například v Berlíně se CIA věnovala sabotáži a podvratné činnosti, které používala jako prostředek k boji proti Sovětům. Toho si byli Sověti samozřejmě dobře vědomi, což mělo za následek vyostření napětí ve městě.

⁶⁸ Toman, I. *Po tajných cestách, II. Neviditelná válka 1945-1989: fiktivní demokracie versus policejní komunismus*, 223.

⁶⁹ *Ibidem*, 223.

⁷⁰ *Ibidem*, 224.

⁷¹ *Ibidem*, 224.

Berlínská odnož CIA prošla od konce války s Německem do roku 1950 velkým vývojem. Původní organizace operující ve městě byla válečná OSS. Její agenty a operace převzala po rozpuštění organizace SSU⁷², která spadala pod americkou vládu. SSU byla ovšem pouze přechodným řešením a po vzniku CIA se v Berlíně usadila její odnož. Všechny úřady sídlící v Berlíně od konce války nesly název Berlin Operations Base, nebo také BOB.⁷³

2.2 *Technika vs. lidé*

Technický vývoj běžel za studené války opravdu velmi rychle kupředu. Jaderné hlavice, radary, letadla, biologické zbraně... Tento trend musel nutně ovlivnit i oblast špionáže. Agenty nasazení v terénu, na území nepřítele, sice stále hráli důležitou roli, ale jejich pole působnosti se ztenčilo.⁷⁴ Rychlý vývoj změnil tvář tajných služeb především na americké straně. S přibývajícimi neúspěchy a prohlubováním propasti mezi schopnostmi KGB a CIA američtí politici nabyli dojmu, že klasická špionáž je už dlouho přežitá. Neschopnost konkurovat Sovětskému svazu s armádou lidských špiónů přivedla Američany na myšlenku použít svoji nejsilnější zbraň - techniku.⁷⁵ Myšlenka nahradit mezilidský kontakt špionážními zařízeními se zrodila na přelomu 40. a 50. let. Velká část politiků viděla budoucnost v odposleších nebo špehovacích letounech, které se snažili prosadit na úkor agentů. Aby tito lidé, podporující technickou špionáž, dokázali prezidenta Eisenhowera přesvědčit o nutnosti zapojit moderní technologie do aktivit tajných služeb, předložili mu tzv. Killianovu zprávu. Ta stála na tvrzení, že špehování lidí lidmi už nemá budoucnost a Američané by měli využít technické výhody, které nad SSSR měli.⁷⁶

S ohledem na nedostatečnost agentů Spojené státy ani neměly jinou možnost, než se vrhnout do technické špionáže. Dlouhá praxe východních špiónů a jejich schopnost efektivně infiltrovat západní struktury, to Američanům chybělo. Sověti měli výhodu v kvalitních lidských zdrojích, Američané to doháněli vývojem špionážních zařízení ve vzduchu, ve vodě i na zemi. Seznam vynálezů, které měla CIA k dispozici, byl impresivní. Satelity, letadla, ponorky, rádia, elektronika a mnoho dalšího stálo proti

⁷² SSU (Strategic Service Unit). Jednotka strategických služeb.

⁷³ Murphy, *Battleground Berlin: CIA vs KGB in the Cold war*/David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev and George Bailey, 8.

⁷⁴ Aldrich, *The hidden hand: Britain, America, and the Cold War secret intelligence*, 64.

⁷⁵ Weiner, *Dějiny CIA - v zajetí vlastních iluzí*, 127.

⁷⁶ *Ibidem*, 128.

lidem s vynikajícím výcvikem.⁷⁷ Další problém, který zřejmě Spojené státy vedl ke změně kurzu špionáže, byla nedůvěryhodnost amerických agentů a donašečů. Američané museli velmi často čelit tzv. dvojitým agentům, kteří ve skutečnosti pracovali pro KGB. Po skončení války na přelomu 90. let se ukázalo, že opravdu drtivá většina amerických špiónů na území Berlína, byli dvojití agenti Východu.⁷⁸ Tohle odhalení nakonec jen potvrdilo sovětskou nadvládu v lidské špionáži.

Východ dokázal své lidi perfektně vycvičit, což mu zajistilo silnou základnu vlastních vyzvědačů na západní půdě.⁷⁹ Kromě těchto podvodníků také informace ze Západu prodávali tzv. odpadlíci.⁸⁰ Občas docházelo k dopadení agenta, udání nebo odhalení lidí pracujících pro tajnou službu. Dopadení špióni většinou padli do zajetí, odkud se je americká vláda snažila dostat zpět.⁸¹ Díky tomu svět viděl několik vzájemných předání agentů, která se mezi SSSR a USA uskutečnila.⁸² Není třeba dodávat, že s každým zadrženým agentem se zrodila šance, že Sověti snadno získají důvěrné informace. Tohle všechno dělalo z lidí nebezpečné nástroje tajných agentur. Nejspíš i proto se chtěli Američané více spoléhat na techniku. Naneštěstí i ta se stala obětí zběhů a zrádců, kteří její existenci vyzrazovali SSSR.⁸³

Přes nezanedbatelné úspěchy Američanů s letadly, satelity a další technikou na poli špionáže, se myšlenka opuštění Berlína, bašty tajných služeb, jevila jako nepřijatelná. Díky poválečnému rozdělení města bylo užívání agentů v Berlíně nejlepší variantou špionáže, jelikož zde špióni mohli nepřítele sledovat z bezprostřední blízkosti. Je třeba si ale uvědomit, že Američané v Berlíně odvedli velký kus práce, když z ničeho a s lidmi bez zkušeností dokázali vytvořit fungující orgán, který dokázal získat informace o těžbě uranu, chování Sovětů v jejich zóně i o nepravděpodobnosti vstupu SSSR do další války.⁸⁴ Nezpochybnitelný podíl na těchto úspěších ovšem má i samotné město, které pro špionáž poskytovalo téměř ideální prostředí, alespoň dokud se ho Sověti nepokusili Západu uzavřít. Tím se možnost infiltrace sovětských či východoněmeckých orgánů ztenčila a ani komunikace s obyčejnými lidmi, kteří mohli

⁷⁷ Macrakis, „Technophilic Hubris and Espionage Styles during the Cold War“, 379.

⁷⁸ Ibidem, 383.

⁷⁹ Ibidem, 383.

⁸⁰ Persico, „Spy versus Spy“, *The New York Times on the web*, 28.9.1997, (staženo 22.3.2014).

⁸¹ Richard Norton-Taylor, „Spy Swaps of the Cold War“, *The Guardian*, 8.7.2010

<http://www.theguardian.com/world/2010/jul/08/spy-swaps-history-russia>, (staženo 11.4.2014).

⁸² Ibidem.

⁸³ Macrakis, „Technophilic Hubris and Espionage Styles during the Cold War“, 381.

⁸⁴ Murphy, „Spies in Berlin - a Hidden Key to the Cold War“, 175.

být zdrojem informací, se nedařila. Ostatně to byl také záměr Sovětského svazu, když Západní Berlín a Berlín obecně začal izolovat.⁸⁵

Přesto se Američané nechtěli spoléhat pouze na schopnosti lidí a výhody technického pokroku uplatňovali i zde.⁸⁶ Příkladem může být rozrůstající se zástup sdělovacích prostředků jako televize nebo noviny, které měly šířit propagandu a otevírat Západu cestu na Východ. Reakce Sovětů na počínání Západu na sebe nenechala dlouho čekat a začala se objevovat opatření na omezení distribuce potenciálně nevhodného materiálu. Například vlastnictví Západních novin bylo ve Východním Berlíně považováno za protisovětskou činnost a lidé přistižení s těmito tiskovinami bývali zatýkáni.⁸⁷ K významným symbolům technické propagandy se řadila i rádiová stanice Svobodná Evropa, která působila po celé Evropě.⁸⁸

2.3 Berlín - okno otevřené na Východ

Stejně jako bylo mezi Spojence po válce rozděleno celé Německo, došlo během válečných konferencí k vytvoření vítěznými mocnostmi okupovaných zón i v Berlíně. Rozdělení Berlína nabylo definitivní platnost v listopadu 1944.⁸⁹ Tohle rozhodnutí ještě prošlo změnou, když západní mocnosti vytvořily čtvrtou okupační zónu pro Francii vyčleněním území ze svých sektorů. Přestože se z počátku zdál nápad společné správy města jako vhodné dočasné řešení, komplikace a spory na sebe nenechaly dlouho čekat. Rozdělené město v centru sovětské okupační zóny Německa se brzy stalo jedním z nejznámějších bojišť studené války, v němž docházelo ke každodenním konfrontacím mezi dvěma nesmiřitelnými bloky. Berlín, místo nekompromisní politiky dvou rivalů, se stal během prvních let po porážce Německa symbolem studené války. Vyhrocený konflikt ve městě přetrvával z četných důvodů v podstatě až do roku 1961. V tomto roce se postavením berlínské zdi vytvořila betonová bariéra mezi Západem a Východem. Klíč k relativnímu úspěchu zdi tkví v definitivním oddělení západních a východních sektorů Berlína, jejichž existence v bezprostřední blízkosti činila z města unikátní prostředí ve smyslu politickém, ale především z hlediska tajných služeb.⁹⁰

⁸⁵ Macrakis, „Technophilic Hubris and Espionage Styles during the Cold War“, 379.

⁸⁶ Ibidem, 380.

⁸⁷ Muprhy, „Spies in Berlin - a Hidden Key to the Cold War“, 171.

⁸⁸ Toman, *I. Po tajných cestách, II. Neviditelná válka 1945-1989: fiktivní demokracie versus policejní komunismus*, 226.

⁸⁹ Center for the Study of Intelligence History Staff, *On the front lines of the Cold War: documents on the intelligence war in Berlin, 1946 to 1961 / edited by Donald P. Steury*, xi.

⁹⁰ Ibidem, introduction, ix.

Na úvod je třeba uvést, že z počátku se mezi jednotlivými berlínskými sektory nevyskytovaly sebemenší rozdíly. Celé město poznamenaly válečné události a lidé vykazovali známky zbídačení a rezignace. Ke všemu se po městě pohybovali vojáci cizích armád, kteří připomínali tvrdou německou porážku.⁹¹ První viditelné rozdíly mezi sektory se ovšem objevily již pár měsíců po začátku okupace. Především tkvěly ve viditelných rozdílech v přístupu ke správě sektorů v kapitalistickém a socialistickém táboře. Vysvětlení je jednoduché, a to že za každou armádou a jejím vojenským velením, které dohlíželo i na chod sektorů, stáli politici, jejichž zájmy a představy o nakládání s Německem a Němci se rozcházely.⁹² Z počátku se jednalo především o otázku reparací, na kterých se Východ a Západ nedokázaly dohodnout. Dalším rozdílem se stalo vnímání okupantů samotnými Berličany. Ti zprvu po zkušenostech s brutalitou sovětských vojáků, kteří obsadili Berlín jako první, vnímali i západní vojska negativně. Po první berlínské krizi se ale z amerických, britských a francouzských vojáků stali vesměs vítaní spojenci Němců.⁹³ Představa Američanů jako ochránců obyvatel Berlína spolu s markantními rozdíly mezi životem v sovětské a západní části města vedla mnoho Berličanů k podpoře Západu. To bylo pro komunisty pochopitelně nepřijatelné, a tak se snažili Západ z Berlína vyštvať.

Sympatie Němců k Západu dále pro SSSR představovaly nebezpečí v podobě německých donašečů a dvojitých agentů. Jejich hodnota spočívala v ochotě zprostředkovávat jinak nedostupné informace z nitra sovětského bloku. Konkrétně v Berlíně měli lidé, kteří si s sebou nesli zkušenosti s životem v sovětském bloku nebo přímo v SSSR, nejsnazší cestu na Západ.⁹⁴ Nicméně z výše uvedeného můžeme sledovat i paralelu k rozdělení světa během studené války. Během sovětských demontáží a drancování města s ospravedlněním, že jde o válečné reparace, se Západ v Berlíně snažil o obnovu a stabilizaci situace.⁹⁵ Mimo jiné příliv západních investic vytvořil ze Západního Berlína prosperující místo přímo v socialistickém táboře, které přirozeně lákalo východní Němce svou ekonomikou.⁹⁶ Zjednodušeně řečeno, samotná

⁹¹ Murphy, „Spies in Berlin - a Hidden Key to the Cold War“, 171.

⁹² Ibidem, 171.

⁹³ Center for the Study of Intelligence History Staff, *On the front lines of the Cold War: documents on the intelligence war in Berlin, 1946 to 1961 / edited by Donald P. Steury*, 1.

⁹⁴ Aldrich, *The hidden hand: Britain, America, and the Cold War secret intelligence*, 192.

⁹⁵ Center for the Study of Intelligence History Staff, *On the front lines of the Cold War: documents on the intelligence war in Berlin, 1946 to 1961 / edited by Donald P. Steury*, 1.

⁹⁶ Fleming, „The Future of West Berlin“, 38.

existence Západního Berlína byla propagandou západní kultury, kterou umocňovala cílená agitace CIA a jiných západních agentur.⁹⁷ To dále přispělo k prohloubení kontrastu mezi socialismem a kapitalismem, který vyjadřoval hlavní ideologické myšlenky studené války.

2.3.1 Význam Berlína pro tajné služby

Jak již bylo několikrát zmíněno, Berlín představoval místo s obrovským významem pro studenou válku. Město leželo uprostřed Sověty okupované části Německa, přesto se zde nacházely i jednotky západních velmocí. Společný okupační režim zaručoval Sovětům i jejich západním kolegům volný přístup do celého města.⁹⁸ Berlín proto působil jako vstup z jednoho světa do druhého. Tím mělo město nedozírnou cenu především pro americké tajné služby, které o pravé povaze Sovětského svazu dosud neměly přesnější informace. Zkrátka Berlín pro Západ představoval otevřené okno do sovětského bloku, kterým mohli nerušeně pozorovat aktivity komunistů a odhadovat jejich skutečné záměry a povahu režimu.⁹⁹ Velmi důležitým se jeví uvědomění si, že novou zbraní se po porážce Německa staly informace, které si obě strany pečlivě střežily. Na druhou stranu ale neváhaly získávat jakýmkoliv prostředky.¹⁰⁰ Z toho přirozeně plyne, že pro Američany měla možnost proniknutí do sovětské části města a sledování chování vojáků či politiky uplatňované v sovětském sektoru přidanou hodnotu. Nikde na světě se nedalo Sověty sledovat tak zblízka jako v Berlíně. Další možnost, která se Američanům a jejich agentům v Berlíně naskýkala, bylo infiltrování sovětských úřadů a orgánů, které měly vazbu na vojenské operace SSSR. Tyto informace měly pro americké tajné složky značnou cenu, neboť pozornost zacílily nejen na jednotky v Německu, ale po celém vznikajícím bloku.

Samozřejmě ale špionáž v Berlíně probíhala ve velké míře i ze strany Sovětů. Těm se podařilo infiltrovat západní úřady hned ze začátku okupace, čímž získali taktickou výhodu.¹⁰¹ Uchopení pozic na ambasádách, v úřadech apod. nahrávalo Sovětům i během berlínských krizí, především pak té první.¹⁰² Mimo jiné se Rusové

⁹⁷ Fleming, „The Future of West Berlin“, 38.

⁹⁸ Center for the Study of Intelligence History Staff, *On the front lines of the Cold War: documents on the intelligence war in Berlin, 1946 to 1961* / edited by Donald P. Steury, xii.

⁹⁹ Aldrich, *The hidden hand: Britain, America, and the Cold War secret intelligence*, 192.

¹⁰⁰ Murphy, *Battleground Berlin: CIA vs KGB in the Cold war*/David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev and George Bailey, xxiv.

¹⁰¹ Ibidem, introduction, xxiii.

¹⁰² Persico, „Spy versus Spy“, *The New York Times on the web*, 28.9.1997, (staženo 22.3.2014).

Američanům snažili cestu k informacím odříznout za každou cenu. Proto zanedlouho po příjezdu do Berlína západní diplomaté a úředníci zjistili, že se musí spolehnout na činnost tajných služeb a jejich agentů i ve věci obyčejných každodenních činností Sovětů v Berlíně.¹⁰³ To Američanům výrazně zkomplikovalo situaci s ohledem na jejich nepřipravenost pro špionážní válku. Tento krok ze strany sovětského velení byl zcela pochopitelný, jelikož existence americké rozvědky tak blízko sovětským jednotkám představovala permanentní hrozbu.¹⁰⁴ Paradoxně ale záměrné odříznutí Západu od informací motivovalo Američany k větší aktivitě tajných služeb a špionů.

Pro agenty obou stran představoval Berlín ideální prostředí, což dokazuje počet aktivit amerických špionů, které svou četností převyšují jiná evropská města. Během prvních let po válce CIA nikde na světě neměla vytíženější základnu.¹⁰⁵ Ačkoliv Američané přijeli s organizací, která stála na lidech bez zkušeností se špionáží a s organizací bez prestiže, během prvních několika let se jim podařilo vytvořit konkurenceschopnou zpravodajskou službu.¹⁰⁶ To dokládá zpráva CIA z roku 1948 reflektující působení americké tajné služby v Berlíně. Zpráva říká, že se Washingtonu podařilo v uplynulých měsících zajistit kvalitní agenty, jejichž počty přesto nebyly vysoké.¹⁰⁷

Druhou nepříjemnou skutečností byl fakt, že se Američanům nedařilo získávat ruské agenty, což dle slov CIA komplikovalo práci s dopadenými sovětskými špiony.¹⁰⁸ Avšak proti zkušeným Sovětům, kteří jakoby neexistovali, Američané bojovali jen těžko. Sověti vynikali v krytí, zastírání stop a nepozorovaném pronikání do západních úřadů.¹⁰⁹ Kromě neschopnosti identifikovat sovětské agenty se Američanům nedařilo ani získat informace o struktuře a fungování sovětské rozvědky.¹¹⁰ Proniknout do sovětských úřadů bylo s ohledem na bezpečnostní opatření také téměř nemožné, což si pracovníci CIA uvědomovali a uváděli to i jako příčinu neúspěchu operací.¹¹¹ Ze zprávy

¹⁰³ Center for the Study of Intelligence History Staff, *On the front lines of the Cold War: documents on the intelligence war in Berlin, 1946 to 1961* / edited by Donald P. Steury, 3.

¹⁰⁴ Ibidem, introduction, xi.

¹⁰⁵ Ibidem, introduction, xiii.

¹⁰⁶ Murphy, „Spies in Berlin - a Hidden Key to the Cold War“, 178.

¹⁰⁷ Center for the Study of Intelligence History Staff, *On the front lines of the Cold War: documents on the intelligence war in Berlin, 1946 to 1961* / edited by Donald P. Steury, 17.

¹⁰⁸ Ibidem, 29.

¹⁰⁹ Murphy, *Battleground Berlin: CIA vs KGB in the Cold war*/David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev and George Bailey, 20.

¹¹⁰ Ibidem, 23.

CIA z roku 1948 o celkovém stavu úřadu a aktivit v Berlíně vyplývá, že se Američanům nedařilo chránit jejich agenty, kteří se často stávali oběťmi únosů do sovětského sektoru. Tam je Sověti podrobovali výslechům a v nejlepším případě se z nich pokusili udělat dvojité agenty. V horším případě následovala deportace zatčených na Sibiř.¹¹²

O Berlínu se v kontextu tajných služeb mluví jako o hnízdě špiónů. Ideální prostředí pro špiónáž tvořila otevřenost města a přístupnost všech jeho částí, a proto Berlín po výstavbě berlínské zdi ztratil velkou část své špiónážní prestiže.¹¹³ Ovšem ani příznivé podmínky pro aktivity tajných služeb neskýtaly záruku úspěchu. Spletitá síť špiónáže a kontrašpiónáže zapůsobila i jako prostředek k dezinformaci a množství získaných informací se obtížně vyhodnocovalo.¹¹⁴ To si uvědomovalo i vedení berlínské CIA, které do zmíněné zprávy z roku 1948 uvedlo, že „...možnost rozlišit mezi přímými informacemi a zákulisními informacemi nebo mezi pravdou a mystifikací se díky unikátní situaci v Berlíně zcela vytratila...“. To je ve zprávě vysvětleno právě vysokým počtem různých na sobě nezávislých zpravodajských agentur a médií, které byly v Berlíně aktivní, což přispívalo k množení pravých i nepravých informací.¹¹⁵ Stejně tak se mnohdy v samotném Berlíně odehrály události, které pověřené úřady nezachytily ani na jedné straně. Nejlepším příkladem je stavba berlínské zdi, o níž ani CIA ani KGB nevěděly.¹¹⁶ Na závěr lze uvést, že Berlín tím či oním způsobem figuroval v nesčetných špiónážních operacích obou protivníků. Reputace Berlína jako města špiónů pak dala základ vzniku mnoha špiónážních příběhů, které se objevily ve formě knih či filmů.¹¹⁷

2.3.2 Činnost CIA v Berlíně

Díky otevřeným hranicím mezi jednotlivými berlínskými sektory ovládanými zneprátelenými režimy se město stalo živnou půdou pro širokou škálu aktivit tajných služeb. Mimo jiné se kromě klasické špiónáže zaměřené na získání citlivých informací

¹¹¹ Center for the Study of Intelligence History Staff, *On the front lines of the Cold War: documents on the intelligence war in Berlin, 1946 to 1961* / edited by Donald P. Steury, 31.

¹¹² Ibidem, 24.

¹¹³ Murphy, *Battleground Berlin: CIA vs KGB in the Cold war*/David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev and George Bailey, xxiv.

¹¹⁴ Center for the Study of Intelligence History Staff, *On the front lines of the Cold War: documents on the intelligence war in Berlin, 1946 to 1961* / edited by Donald P. Steury, xiii.

¹¹⁵ Ibidem, 28.

¹¹⁶ Persico, „Spy versus Spy“, *The New York Times on the web*, 28.9.1997, (staženo 22.3.2014).

¹¹⁷ Center for the Study of Intelligence History Staff, *On the front lines of the Cold War: documents on the intelligence war in Berlin, 1946 to 1961* / edited by Donald P. Steury, xv.

během studené války do popředí poprvé dostala tzv. psychologická válka. Ta spočívá v podvrtné činnosti, sabotáži, propagandě a podněcování neklidu na území nepřítele. Klasickou formu špionáže, jež se v Berlíně používala, představovali lidští špioni. Vzhledem k situaci se Američané snažili získat agenty z řad východních Berličanů, kteří svolili ke spolupráci se Západem, ale nejevili se nikterak podezřele svým berlínským sousedům. Tito lidé prováděli výzvědnou činnost, monitorovali nálady v sovětských sektorech a mnohdy se podíleli i na technické špionáži.¹¹⁸ Významnou roli sehráli tito pomocníci CIA během berlínských nepokojů za krizi a během povstání 1953. Jejich úkol spočíval v šíření letáků a jiných západních materiálů, v monitorování nálad ve společnosti či v ověřování informací týkajících se samotných Sovětů a jejich aktivit. V neposlední řadě měli za úkol doručovat poštu určenou dalším agentům.¹¹⁹

Na Američany samotné pak připadalo především klasické špehování protivníka. Buď se snažili o sledování Sovětů pomocí techniky, kupříkladu odposlechů, druhá varianta spočívala v přímé interakci západních činitelů, diplomatů, vojáků apod. s východními protějšky. Často se však na obou stranách jednalo o dvojité agenty.¹²⁰

Druhá činnost CIA v Berlíně byla tedy poněkud jiná. Vzhledem k již zmíněným vlastnostem Berlína jako města pod společnou správou, se CIA ve velké míře angažovala v sabotáži, propagandě a podněcování nestability a neklidu ve východních sektorech. Tím se velení a agenti americké tajné služby snažili rozbít sovětskou kontrolu nad městem. Už jen samotná prezence západní kultury v Berlíně se nejevila žádoucí a šíření západního tisku, rozhlasu apod. situaci pro Sověty ještě více komplikovalo.¹²¹ Kromě šíření informací o životě na Západě hrála významnou roli snaha CIA zasadit zrnka nevole vůči sovětskému režimu. Nejmarkantněji se v tomhle směru projevíly snahy CIA během povstání ve východním Německu v roce 1953. CIA sice neměla povolení k přímé akci, ale její operace ve stylu "Food-Package Program" prodloužily nepokoje, během nichž Amerika doufala v definitivní vzpouru v sovětských zónách.¹²²

Nemalý význam v boji tajných služeb v Berlíně měli i přeběhlíci. Zejména v počátku 50. let se pro Američany stávali důležitými přeběhlíci, jakožto hlavní zdroj

¹¹⁸ Murphy, *Battleground Berlin: CIA vs KGB in the Cold war*/David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev and George Bailey, 347.

¹¹⁹ *Ibidem*, 347.

¹²⁰ Persico, „Spy versus Spy“, *The New York Times on the web*, 28.9.1997, (staženo 22.3.2014).

¹²¹ Murphy, „Spies in Berlin - a Hidden Key to the Cold War“, 171.

¹²² Murphy, *Battleground Berlin: CIA vs KGB in the Cold war*/David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev and George Bailey, 178-179.

informací pro CIA.¹²³ Naneštěstí pro USA se však ke zradě nepropůjčovali Sověti, které CIA potřebovala nejvíce. Přesto se CIA pustila do rozsáhlé kampaně na nábor přeběhlíků, kteří by mohli přinést do amerického tábora užitečné informace. Nevýhoda, kterou tahle taktika měla, spočívala v tom, že zběhové v drtivé většině případů ztratili kontakt se svými zdroji, čímž se záhy po svém přínosu stali neúčinnými.¹²⁴ Nejvíce se k přeběhnutí na americkou stranu měli nespokojení Němci, kteří se rozhodli pro odchod z Východního Berlína nebo NDR a přinášeli s sebou cenné informace o chodu sovětského sektoru. Kromě toho je Američané vyzývali k vypracování seznamů potenciálně zajímavých osob, které by se CIA mohla pokusit zkontaktovat.¹²⁵ Pokud se Američanům podařilo naverbovat cizí špiony, udělovali jim americké pasy, aby se jimi v případě potřeby mohli prokázat a nevzbudili v sovětském sektoru okamžitou pozornost.¹²⁶

3. Špionážní historie Berlína

3.1 Dějiště tajných operací - Berlín

Po rozdělení Berlína do čtyř sektorů se město stalo domovem nespočtu špionážních agentur. Ty spolu navzájem soupeřily o informace, snažily se jedna druhou svést na nesprávnou stopu a k tomu neváhaly použít nejrůznější metody. Praktiky, které se daly v Berlíně vysledovat, byly mnohdy velmi důmyslné. Bez ohledu na jejich úspěšnost co do zisku informací je jistě zajímavé si nastínit alespoň některé z nich. Pokud se ovšem zaměříme na úspěchy Američanů a Sovětů, tak dojdeme k závěru, že přesto, že Američané vykazovali poměrně velkou vynalézavost, jejich operace z velké části ztroskotaly. Často se přitom jednalo o prozrazení agentů či špionážní techniky lidmi, vesměs dvojitými agenty.¹²⁷ Těchto lidí se v amerických kruzích pohybovalo velké množství, k čemuž přispěla i vysoká míra pronikání sovětských špiónů do amerických úřadů z počátku okupace Berlína, ale i vysoká kvalita sovětských špiónů.

¹²³ Murphy, *Battleground Berlin: CIA vs KGB in the Cold war*/David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev and George Bailey, 238.

¹²⁴ *Ibidem*, 238.

¹²⁵ *Ibidem*, 329.

¹²⁶ *Ibidem*, 331.

¹²⁷ Macrakis, „Technophilic Hubris and Espionage Styles during the Cold War“, 381.

Někteří akademici se shodují, že v zásadě všichni američtí špioni nasazení ve Východním Berlíně patřili ve skutečnosti ke komunistům.¹²⁸

Nejjednodušší způsob, jak se dostat k informacím, se nabízel v přímém napojení na Sověty. Toho se Američané snažili dosáhnout skrz Němce, které nabádali ke spolupráci a boji proti sovětské moci. Ke klasickým případům patřilo špehování sovětského úředníka nebo vojenského činitele jeho německou milenkou. To je i příklad sovětského majora, zraněného během války a ošetřovaného německou zdravotní sestrou, z níž se časem stala milenka. Major se při jejich setkáních svěřoval s množstvím věcí, které pak Němka předávala Američanům. Nejcennější byly informace o rozmístění jednotek rudé armády, o morálce vojáků a o vybavení, kterým jednotky disponují. Vedle toho se major zmínil i o tom, které přesuny a cvičení ruských jednotek u Berlína měly pouze zastrašit Západ, a které byly skutečnou strategickou operací.¹²⁹

V pozdějších letech se stávalo poměrně obtížné nasadit na Sověty a východoněmecké komunisty ženské agenty. Neúspěch těchto dam pramenil ze skutečnosti, že většina z nich už byla pro KGB a východoněmeckou policii dávno známými tvářemi. Na straně druhé, se řada žen nerada propůjčovala ke špionážní činnosti, jelikož si uvědomovaly společenské důsledky s ní spojené. Nejvíce však tuto taktiku Američanům komplikovaly vnitřní předpisy sovětských úřadů, které prakticky zakazovaly jakýkoliv jiný než pracovní vztah mezi úředníky a německými zaměstnankyněmi. Pokud už intimní vztah vznikl, byla dvojice dlouhodobě sledována.¹³⁰ Vedle žen se Američané snažili shromažďovat informace s pomocí německých zaměstnanců v domácnostech a kancelářích Sovětů. V tomto případě platilo, že se podezíraví Sověti Němcům spíše stranili. Nejčastěji docházelo k setkání na černém trhu, kde se ale pochopitelně žádné strategicky či bezpečnostně zajímavé zprávy nešířily.¹³¹

Již bylo zmíněno, že kromě osob CIA hojně využívala i techniku. V Berlíně se možnosti špionážních letadel či satelitů nedaly dost dobře využít, tedy se přistoupilo k drobnější technice. Zejména osobní fotoaparáty či jiná záznamová zařízení se těšila široké oblibě. Kombinace technické a lidské špionáže můžeme demonstrovat na příkladu německého dělníka, jenž si do vozu instaloval malou kamerou. Vůz pak

¹²⁸ Macrakis, „Technophilic Hubris and Espionage Styles during the Cold War“, 383.

¹²⁹ Murphy, *Battleground Berlin: CIA vs KGB in the Cold war*/David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev and George Bailey, 61.

¹³⁰ *Ibidem*, 239.

¹³¹ *Ibidem*, 239.

zaparkoval před budovu využívanou Sověty a poskytoval touto cestou Američanům informace o tom, kdo a kdy do budovy vstoupil.¹³² Jiný případ technické spolupráce Němce a CIA v Berlíně se odehrál, když německý řezbář dostal od Sovětů zakázku na rekonstrukci lustru v jedné ze sovětských budov. Němec kontaktoval CIA, která nechala do dřevěných obkladů lustru instalovat odposlouchávací zařízení. Sověti ovšem zařízení záhy objevili a deaktivovali.¹³³ Půl roku po incidentu prohlásili dělníka za nezvěstného, což se dá přičíst aktivitě KGB, která odhalené špiony věznila.¹³⁴

Velkou výzvou pro CIA bezesporu představovaly berlínské krize a nepokoje. Klíčovou úlohu měla organizace při sběru informací, na jejichž základě vláda USA postupovala při řešení sporů se SSSR.¹³⁵ Význam psychologické války se pak naplno projevil během východoněmeckého povstání v roce 1953. Povstání sice vzniklo z popudu Němců a nebylo CIA nijak vyprovokováno, Berlíňané ale do jisté míry americkou pomoc očekávali. Američané se ovšem během povstání obávali přímé podpory Němců při jejich demonstracích za vyjádření nesouhlasu se socialismem a zůstali nečinní. To ale BOB nebránilo rozjet západní propagandu.¹³⁶ Dne 10. července 1953 došlo ke spuštění programu amerických potravinových balíčků, které dostávali Berlíňané ze sovětské zóny. Zprvu se Sověti americkou aktivitou nezabývali. O měsíc později, kdy už tři čtvrtiny Němců z Východního Berlína obdržely americkou potravinovou pomoc, komunistům došlo, že program podporuje nespokojenost uvnitř sovětské zóny.¹³⁷ V potravinových balíčcích právem spatřovali hrozbu pro vnitřní bezpečnost a stabilitu svého sektoru. Ohrožení vnímali i někteří američtí činitelé, kteří varovali, že potravinová forma propagandy Západu by mohla Sověty popudit natolik, že by Západní Berlín znovu odřízli, ale tentokrát i od zbytku města. To by pochopitelně znamenalo citelné ztráty nejen pro BOB.¹³⁸

V Berlíně se v průběhu špionážních válek odehrál bezpočet tajných operací na obou stranách. Špionáž a kontrašpionáž pracovala velmi intenzivně v obou táborech,

¹³² Murphy, *Battleground Berlin: CIA vs KGB in the Cold war*/David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev and George Bailey, 257.

¹³³ *Ibidem*, 258.

¹³⁴ J.W.E. a H.G.L., „The Break Down of Four-Power Rule in Berlin“, 326.

¹³⁵ Murphy, *Battleground Berlin: CIA vs KGB in the Cold war*/David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev and George Bailey, 51.

¹³⁶ Center for the Study of Intelligence History Staff, *On the front lines of the Cold War: documents on the intelligence war in Berlin, 1946 to 1961* / edited by Donald P. Steury, 215.

¹³⁷ Murphy, *Battleground Berlin: CIA vs KGB in the Cold war*/David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev and George Bailey, 178.

¹³⁸ *Ibidem*, 179.

což se projevilo nezanedbatelným počtem zmařených akcí. Aby CIA, ale i KGB či jiné v Berlíně fungující orgány nepřišly vlivem vyzrazení o akceschopnost, musela se často měnit taktika. Zejména změna šifrování hovorů a zpráv byla oblíbenou cestou, jak zpomalit protivníka. Jako příklad můžeme uvést rok 1953, kdy Američané zavedli nové šifrování, což Sovětům do značné míry ztížilo situaci a analytici měli plné ruce práce s určením, na co se Američané chystají.¹³⁹ Přesto nelze Sovětům odepřít úspěšnost, kterou u odhalování tajných špionážních misí v Berlíně prokázali. Ačkoliv plány Američanů nepostrádaly důmyslnost, KGB a její lidé dokázala špiony velmi často vypátrat a operaci rozkrýt. Nejinak se stalo i v případě jedné z nejslavnějších amerických operací v Berlíně. Operace Gold v sobě skrývala velký potenciál, který ale nakonec Amerika nedokázala využít.

3.1.1 Operace GOLD

Ve své historii a zejména po výstavbě berlínské zdi rozdělený Berlín zažil několik pokusů o podzemní spojení mezi Západem a Východem. Většina podzemních tunelů sloužila uprchlíkům, kteří se v zoufalství snažili podkopat pod berlínskou zdí na Západ, což dokazuje unikátní možnosti, které Berlín jako město mezi dvěma světy nabízel.¹⁴⁰ Stejně tak se jedna z nejslavnějších, ale i nejnákladnějších¹⁴¹ operací CIA v Berlíně mohla uskutečnit pouze díky podmínkám, které v něm panovaly. Právě Berlín umožnil zrod operace Gold nebo také Stopwatch¹⁴², čímž ještě zvýšil svou cenu na poli tajných služeb.¹⁴³ Kromě husté špionážní sítě ovšem berlínskému tunelu nahrávaly další dva faktory. V první řadě to byla americká vyspělost v technické špionáži a jejich orientace na odposlechy raději než na svědectví agentů.¹⁴⁴ Druhý faktor, který v Berlíně odposlechy umožnil, bylo velké množství telefonní kabelů a linek, které vedly pod celým městem.

Berlín, coby největší evropské město, fungoval jako telekomunikační centrála pro celou Evropu. Do centra zájmu se dostaly především linky, které spojovaly Moskvu s ostatními východními metropolemi, a které byly vedeny přes Berlín. Američtí technici

¹³⁹ Murphy, *Battleground Berlin: CIA vs KGB in the Cold war*/David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev and George Bailey, 152.

¹⁴⁰ Pik, „Wall and Tunnel: The Spatial Metaphors of Cold War Berlin“, 79.

¹⁴¹ Ibidem, 78.

¹⁴² Krycí název operace Berlin Tunnel používaný britskou SIS.

¹⁴³ Center for the Study of Intelligence History Staff, „*On the front lines of the Cold War: documents on the intelligence war in Berlin, 1946 to 1961* / edited by Donald P. Steury“, 299.

¹⁴⁴ Macrakis, „Technophilic Hubris and Espionage Styles during the Cold War“, 378.

se proto rozhodli využít příležitost nepozorovaně napíchnout kabely pod sovětskou zónou.¹⁴⁵ Dění předcházející vzniku, užívání a analyzování přínosu tunelu trvalo několik let a přesáhlo dobu vlastní existence tunelu. Přípravy odstartovaly už na počátku 50. let, kdy se myšlenka odposlechu Sovětů s pomocí tunelu zrodila, a pokračovaly až do konce 50. let, kdy američtí analytici zpracovávali získané informace. I přes rafinovanost operace se však odborníci domnívají, že přínos získaných informací byl zanedbatelný, jelikož Sověti o operaci po celou dobu její existence téměř jistě věděli.¹⁴⁶

Akce na odposlouchávání sovětských komunikačních linek vznikla ve spolupráci amerických a britských tajných služeb. Vídeň už díky britské SIS¹⁴⁷ svůj tajný tunel určený k odposlechu Sovětů měla, zatímco americká CIA si v Berlíně lámala hlavu, jak se dostat k citlivým informacím, aniž by riskovala nasazení svých agentů přímo na sovětské půdě. Výstavba tunelu tedy proběhla ve spolupráci tajných služeb obou států. Krycí jméno, které používala CIA, bylo *Operation Gold*, zatímco SIS tunel označovala *Operation Stopwatch*.¹⁴⁸ Data potřebná ke vzniku tunelu začala být sbírána již v průběhu roku 1952 shromažďováním informací o podzemních kabelech, které se daly napíchnout.¹⁴⁹ V roce 1953 probíhaly analýzy získaných materiálů za účelem najít co možná nejlepší místo pro vybudování tunelu.¹⁵⁰ Koncem roku 1953 byly tyto práce ukončeny a s definitivní platností se rozhodlo, že tunel bude vybudován v neobydlené jižní části americké okupační zóny, v těsné blízkosti sektorových hranic.¹⁵¹

Zároveň bylo vypočítáno, že tunel musí mít 1800 stop, tedy 500 m, aby dosáhl ke kabelům na sovětském území.¹⁵² Vyvstala tudíž otázka jak tunel vybudovat, aniž by si ho Sověti nebo Východní Němci všimli.¹⁵³ Stejně tak se musela vyřešit otázka, kam se odveze vytěžená zemina, aby CIA nevyvolala podezření. Američané se proto tyto

¹⁴⁵ Center for the Study of Intelligence History Staff, *On the front lines of the Cold War: documents on the intelligence war in Berlin, 1946 to 1961* / edited by Donald P. Steury, s. 299.

¹⁴⁶ Pik, „Wall and Tunnel: The Spatial Metaphors of Cold War Berlin, 78.

¹⁴⁷ SIS (Secret Intelligence Service). Také známá jako MI6 (Military Intelligence section 6).

¹⁴⁸ Ibidem, 78.

¹⁴⁹ Murphy, *Battleground Berlin: CIA vs KGB in the Cold war*/David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev and George Bailey, 210.

¹⁵⁰ Ibidem, 212.

¹⁵¹ „Turning a Cold War Scheme into Reality“, *Studies in Intelligence* 52, č. 1, *Oficiální stránky CIA*, 25.3.2008, <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/vol-52-no-1/turning-a-cold-war-scheme-into-reality.html>, (staženo 27.4.2014).

¹⁵² Johnson K. Loch, *Intelligence and national security - the secret world of spies: an anthology* (New York: Oxford University Press, 2008), 38.

¹⁵³ Murphy, *Battleground Berlin: CIA vs KGB in the Cold war*/David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev and George Bailey, 213.

účely rozhodli vybudovat podél sektorové hranice sklad, jehož sklepy by sloužily jako úložiště sutí a vytěženého materiálu a zároveň by jeho vrchní patra sloužila monitorovací a záznamové technice.¹⁵⁴ Vysvětlením pro výstavbu těchto budov měly být potřeby US armády, která zde měla skladovat své vybavení.¹⁵⁵ Samotná konstrukce začala v září 1954.¹⁵⁶ Se zahájením prací přibýly vojákům kopajícím tunel další starosti. Ukázalo se, že i znečištění oděvu, ke kterému v důsledku prací došlo, může vést k odhalení, a tak se v krycích skladech musela zřídit čistírna, aby vojáci nevzbudili pozornost.¹⁵⁷ V únoru roku 1955 Američané stavbu tunelu dokončili, o měsíc později skončili i s výstavbou odposlouchávací komory.¹⁵⁸ Americko-britské tajné složky napíchly tři hlavní kabely ihned po dokončení odposlouchávací komory.¹⁵⁹ Samotný sběr informací začal v květnu 1954.¹⁶⁰

3.1.2 Přínos operace GOLD

Výstavba tunelu proběhla v době, kdy informace o sovětských vojenských akcích sehrály obzvlášť velkou důležitost vzhledem ke střetům jinde ve světě, například v Koreji. Kromě toho technika ještě nevykazovala takovou úroveň, aby se mohli tajné služby spolehnout na letecké nebo satelitní snímky, které by odhalily lokaci a aktivity sovětských vojsk.¹⁶¹ Během celé operace se podařilo nasbírat až 40 tisíc hodin telefonních hovorů a přes 6 milionů hodin telegrafických zpráv.¹⁶²

Není překvapením, že takové množství dat se zpracovávalo ještě několik měsíců po ukončení celé akce. Až v roce 1958 se povedlo zpracovat všechny zprávy, které západní zpravodajství získalo.¹⁶³ Množství lidí, zaměstnáno jako obsluha odposlouchávacího zařízení, se pohybovalo kolem tisíce přímo v zázemí tunelu.¹⁶⁴ Další

¹⁵⁴ „Turning a Cold War Scheme into Reality“, *Studies in Intelligence* 52, č. 1, *Oficiální stránky CIA*, 25.3.2008 (staženo 27.4.2014).

¹⁵⁵ Murphy, *Battleground Berlin: CIA vs KGB in the Cold war*/David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev and George Bailey, 214.

¹⁵⁶ *Ibidem*, 220.

¹⁵⁷ *Ibidem*, 220.

¹⁵⁸ *Ibidem*, 222.

¹⁵⁹ *Ibidem*, 222.

¹⁶⁰ *Ibidem*, 225.

¹⁶¹ Center for the Study of Intelligence History Staff, *On the front lines of the Cold War: documents on the intelligence war in Berlin, 1946 to 1961* / edited by Donald P. Steury, 301.

¹⁶² *Ibidem*, 301.

¹⁶³ Pik, „Wall and Tunnel: The Spatial Metaphors of Cold War Berlin, 78.

¹⁶⁴ Center for the Study of Intelligence History Staff, *On the front lines of the Cold War: documents on the intelligence war in Berlin, 1946 to 1961* / edited by Donald P. Steury, 365.

stovky analytiků pracovaly v Londýně, kam se informace každý druhý den dovážely.¹⁶⁵ Historici se dodnes neshodují v názoru, zda měly informace nasbírané během operace Gold opravdu takový přínos, jak CIA a SIS tvrdí. S ohledem na to, že Sověti o jeho existenci věděli, se dá pochybovat, že by dobrovolně uvolnili příliš citlivé informace. Na druhou stranu jejich snaha uchránit agenta Blakea, významnou postavu berlínské špionáže,¹⁶⁶ mohla sehrát roli, a proto se rozhodli některé informace raději obětovat.¹⁶⁷ Mimo jiné i sám Blake odmítl tvrzení, že by skrz napíchnuté kabely Sověti šířili dezinformace.¹⁶⁸ Vedle úvah o ochraně svého britského zdroje se musí vzít na zřetel i to, že kdyby se Sověti pokusili zcela omezit užívání těchto kabelů, jistě by vzbudili podezření většího okruhu svých vlastních lidí, což by mohlo vést k prozrazení plánu.¹⁶⁹

Nicméně dle interních zpráv ze CIA je zřejmé, že i přes celkový neúspěch operace se Spojeným státům podařilo získat do té doby nevídané množství dat, která pro ně v danou chvíli měla obrovskou cenu. Dokument rekapitulující úspěšnost berlínského tunelu říká, že informace získané touto cestou představovaly tzv. primární zdroj pokud šlo o nepředvídané bezpečnostní situace, na něž tajné složky musely v případě potřeby pohotově reagovat.¹⁷⁰ Dále se díky odposlechům podařilo identifikovat na 2000 jmen, která měla pro USA velký význam. Stejně tak napíchnutí telefonních kabelů přispělo k odhalení sovětských tajných služeb v Berlíně.¹⁷¹ Kromě jmen se CIA a SIS podařilo zajistit adresy osob, ale i sídla tajných úřadů, organizační záležitosti z nitra KGB apod.¹⁷² Zprávy zachycené touto cestou také vnášely světlo do dění za sektorovou hranicí Berlína.¹⁷³ Nezanedbatelné množství získaných informací představovala i data týkající se restrukturalizace sovětských vojenských složek.¹⁷⁴

¹⁶⁵ Murphy, *Battleground Berlin: CIA vs KGB in the Cold war*/David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev and George Bailey, 225.

¹⁶⁶ Dvojitý agent britského původu pracující pro KGB. Byl to právě on, kdo vyzradil Sovětům plány na výstavbu berlínského tunelu.

¹⁶⁷ *Ibidem*, 233-234.

¹⁶⁸ *Ibidem*, 207.

¹⁶⁹ *Ibidem*, 236.

¹⁷⁰ Center for the Study of Intelligence History Staff, *On the front lines of the Cold War: documents on the intelligence war in Berlin, 1946 to 1961* / edited by Donald P. Steury, 367.

¹⁷¹ *Ibidem*, 362.

¹⁷² *Ibidem*, 363.

¹⁷³ *Ibidem*, 368.

¹⁷⁴ *Ibidem*, 368-369.

3.1.3 Odhalení operace GOLD

I přes úctyhodné bezpečnostní opatření se KGB o plánu na výstavbu tunelu dozvěděla velice záhy. Jejich zdrojem byl již zmíněný G. Blake. Sověti ovšem nechtěli svůj zdroj uvnitř západních tajných služeb ohrozit, a tak předstírali neznalost plánů CIA a SIS.¹⁷⁵ KGB rozjela akci na odhalení tunelu až koncem roku 1955, kdy se její lidé pokusili zaměřit napíchnuté kabely. Když sovětská technika nic neukázala, použili technici východoněmecké zařízení, které detekovalo signál z odposlouchávací komory.¹⁷⁶ Sovětské vedení diskutovalo způsob odhalení tunelu dlouho dopředu. Nejideálnější se zdálo tunel objevit „náhodně“ a posléze z nálezu udělat propagandistickou aféru, která by pozvedla obraz SSSR a jeho satelitů ve světě.¹⁷⁷ Američané neměli možnost odstranit z tunelu svoji techniku, nechali ale v tunelu zapnuté nahrávací zařízení, takže měli možnosti sledovat reakce Sovětů a Němců, kteří nález objevili.

Záminku pro objevení tunelu poskytly několik dní trvající deště, které měly poničit kabely. Sověti společně s Němci se je vydali opravit, během čehož náhodně odkryli i odposlouchávací komoru. Z dokumentu CIA, který popisuje události té noci je patrné, že CIA nedokázala rozpoznat skutečný stav věcí. Zpráva CIA reflektující odhalení operace Gold tvrdí, že na základě dostupných důkazů není pochyb, že k vyzrazení tajné akce nedošlo v důsledky zrady, ale souhrou nešťastných náhod. Dokumenty dále potvrzují, že nedošlo k žádnému porušení bezpečnosti.¹⁷⁸

Během prozkoumávání tunelu Sověti nacházeli americké a ve velké míře i britské vybavení. To je logické vzhledem ke spolupráci mezi SIS a CIA na stavbě a provozování tunelu. Kromě toho, že s ohledem na předchozí zkušenosti Britů byla použita britská odposlouchávací technika, tak i napíchnutí kabelů provedli britští agenti.¹⁷⁹ Východ přesně dle plánu udělal ze svého nálezu obrovskou propagandistickou aféru, při které ale zdůrazňoval pouze angažovanost Američanů. Přesto, že se v celé stavbě nacházelo bezpočet stop po Britech, v oficiálních vyjádřeních Sovětů britská SIS

¹⁷⁵ Murphy, *Battleground Berlin: CIA vs KGB in the Cold war*/David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev and George Bailey, 214.

¹⁷⁶ *Ibidem*, 226.

¹⁷⁷ *Ibidem*, 227.

¹⁷⁸ Center for the Study of Intelligence History Staff, *On the front lines of the Cold War: documents on the intelligence war in Berlin, 1946 to 1961* / edited by Donald P. Steury, 319.

¹⁷⁹ Murphy, *Battleground Berlin: CIA vs KGB in the Cold war*/David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev and George Bailey, 220.

nefigurovala. Negativní propagandu tak zacílili pouze směrem k Američanům.¹⁸⁰ Sověti dokonce do tunelu pozvali západní média a pořádali prohlídky, aby upozornili na fakt, že Berlín je hnízdištěm amerických špiónů, což chtěli zužitkovat při své vlastní pozitivní propagandě.¹⁸¹

Ve výsledku však obě strany z odhalení berlínského tunelu těžily.¹⁸² Američané prokázali odhalením tunelu na svou akceschopnost a existence tunelu vytvořeného CIA za účelem boje proti SSSR si získala obrovskou popularitu.¹⁸³

Celkové náklady na uskutečnění a chod operace se dle dostupných dokumentů CIA vyšplhaly k 6,7 milionům dolarů.¹⁸⁴

3.2 Role CIA během berlínských krizí

Význam informací získaných tajnými službami během obou berlínských krizí oproti normálu vzrostl. Pro pochopení významu špionáže během krizí, je třeba vědět, že obě vznikly *de facto* ze snahy Východu, především SSSR, vytlačit Západ reprezentovaný USA z Berlína. Rozdíl mezi přínosem tajných služeb pro zainteresované země mluví v neprospěch na straně Sovětů. Ti, ačkoliv disponovali důležitými informacemi například o možnosti uskutečnit letecký most, nedokázali efektivně zasáhnout.¹⁸⁵ Velký význam se v tomto případě přičítá strachu agentů a celé zpravodajské služby ze Stalina.¹⁸⁶ Markantnější vliv na CIA i KGB v Berlíně ovšem měla až druhá berlínská krize, kterou prakticky ukončila výstavba berlínské zdi a uzavření Západního Berlína, čímž přerušila kontakt Američanů s agenty.

3.2.1 CIA během první berlínské krize

Především v počátku první berlínské krize měly zpravodajské služby významný vliv na vývoj strategií. Zatímco Západ díky hlášení svých agentů o pohybech a počtech sovětských vojsk nabýval na jistotě, že SSSR nepřejde do nečekaného útoku, Sověti

¹⁸⁰ Pik, „Wall and Tunnel: The Spatial Metaphors of Cold War Berlin, 78-79.

¹⁸¹ Ibidem, 79.

¹⁸² Ibidem, 79.

¹⁸³ Murphy, *Battleground Berlin: CIA vs KGB in the Cold war*/David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev and George Bailey, 232.

¹⁸⁴ Center for the Study of Intelligence History Staff, *On the front lines of the Cold War: documents on the intelligence war in Berlin, 1946 to 1961* / edited by Donald P. Steury, 366.

¹⁸⁵ Aldrich, *The hidden hand: Britain, America, and the Cold War secret intelligence*, 176.

¹⁸⁶ Center for the Study of Intelligence History Staff, *On the front lines of the Cold War: documents on the intelligence war in Berlin, 1946 to 1961* / edited by Donald P. Steury, 129.

nedokázali správně odhadnout, kam až sahá západní odhodlání nevzdát se města.¹⁸⁷ Nicméně hrozbu sovětské agrese Američané nepodceňovali, a tak vzniklo několik návrhů na stažení se z Berlína dřív, než došlo k eskalaci konfliktu.

Tyhle návrhy padly na základě informací, kterými CIA disponovala. Ty potvrzovaly domněnky, že se v blízkosti Berlína nachází 175 divízi s předsunutými jednotkami. Útvary navíc setrvaly v bojové pohotovosti.¹⁸⁸ Kromě konkrétních důkazů o vojenské přítomnosti SSSR Američané přihlédli i k chování Sovětů a jejich neskrývané nevoli vůči přítomnosti západních jednotek ve městě. Z toho nebylo pro tajné služby těžké usoudit, že se Východ dřív nebo později odhodlá k akci. Konkrétně 22. prosince 1947 CIA označila ve své zprávě za pravděpodobné, že Sověti plánují blíže nespecifikovaný zásah.¹⁸⁹ Už 16. března však CIA potvrdila prezidentu Trumanovi, že na základě pozorování je vyloučeno, že by Sověti provedli v nejbližších 60 dnech v Berlíně nějakou vojenskou operaci, což jistě ovlivnilo další vývoj.¹⁹⁰ Nejdůležitější rozhodnutí na základě pozorování CIA, bylo učiněno generálem Clayem, který z Berlína odmítl evakuovat americké posádky a město tak přenechat Sovětům.¹⁹¹

Nejen informace o vojenských kapacitách Sovětů měly význam. Svůj přínos jistě skýtaly i zprávy, které dávaly do souvislosti nálady Berličanů a plány Sovětů. Konkrétně Američanům usnadnilo rozhodování vědomí, že se Sověti chtějí pokusit podat celou záležitost kolem okupace Berlína způsobem, aby se za původce protestů dali označit Němci a Sověti v celé záležitosti figurovali pouze jako zprostředkovatelé.¹⁹² Tahle informace měla strategickou hodnotu především proto, že na případné stávky a protesty, by Američané nemuseli nijak významně reagovat.

Přestože první berlínská krize ovlivnila zejména životy běžných lidí, kteří byli odkázáni pouze na zásobování, z pohledu CIA krize představovala hrozbu ve smyslu přerušení kontaktů a ztráty informátorů za hranicemi amerického sektoru. To potvrzuje i report CIA z roku 1948, který hlásí, že ačkoliv přerušení spojení se Západem běžný chod Západního Berlína ovlivňuje, mnohem větší starosti agentům dělá uskutečňování

¹⁸⁷ Murphy, *Battleground Berlin: CIA vs KGB in the Cold war*/David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev and George Bailey, 51.

¹⁸⁸ Ernest R. May, „America's Berlin: Heart of the Cold War“, *Foreign Affairs* 77, č. 4 (červenec/srpen 1998), 149-150.

¹⁸⁹ Murphy, *Battleground Berlin: CIA vs KGB in the Cold war*/David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev and George Bailey, 52.

¹⁹⁰ *Ibidem*, 55.

¹⁹¹ Murphy, „Spies in Berlin - a Hidden Key to the Cold War“, 176.

¹⁹² Murphy, *Battleground Berlin: CIA vs KGB in the Cold war*/David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev and George Bailey, 58.

„jistých US aktivit“.¹⁹³ V průběhu krize a během blokády se nakonec ukázalo, že uzavření vnějších hranic města a odříznutí spojení se Západem CIA neovlivní.

Pokud jde o samotnou berlínskou centrálu CIA a její operace, té se zostření sovětských bezpečnostních opatření výrazně nedotklo. Dle hlášení důstojníka BOB z konce června 1948 se zpřísnění sovětských kontrol nijak neodrazilo na aktivitách CIA, která stále úspěšně infiltruje sovětské úřady ve východním sektoru města.¹⁹⁴

3.2.2 CIA před a po berlínské zdi

Největší úskalí druhé berlínské krize, kterému Američané v průběhu krizových let čelili, se stala nesrozumitelnost Chruščovových požadavků. Stejně velkou neznámou bylo i kam až je Chruščov ve svých plánech ochotný zajít. V takové chvíli měly služby CIA charakter spíše tlumočnický, avšak o to potřebnější.¹⁹⁵ Nejčastěji je původ druhé berlínské krize historiky i politiky vysvětlován jako snaha Sovětů a zabránit neřízené emigraci z Německé demokratické republiky, která stála zemi vysoký počet především kvalifikovaných dělníků a inteligence. Z pohledu tajných služeb však šlo o mnohem více. Především lidé, kteří se rozhodli opustit NDR, často předávali své zkušenosti z Východu Američanům, Britům nebo Francouzům, kteří tak získali podrobnější představu o kondici socialistického režimu v zemi. Zároveň otevřené hranice a nemožnost kontrolovat osoby pohybující se po městě nahrávala aktivitám špiónů, sabotérů i osob zodpovědných za propagandu.¹⁹⁶

Významnou roli v konfliktu sehrál i návrh Chruščova na odchod okupačních vojsk z Berlína a předání vlády Němcům. CIA ovšem na základě pozorování usoudila, že žádné kroky k odchodu Rudé armády z města podniknuty nebyly. Díky tomu Američané nemuseli řešit otázku, zda uposlechnout výzvy SSSR a z města se stáhnout.¹⁹⁷ Naneštěstí Chruščov na USA vyvíjel nátlak. Zvolil proto taktiku, která zahrnovala veřejné „očernění“ CIA za špehovací základnu uvnitř Berlína. V prvních letech krize tak sovětské denníky otiskly mnoho článků, ve kterých byl Západ v čele s

¹⁹³ Center for the Study of Intelligence History Staff, *On the front lines of the Cold War: documents on the intelligence war in Berlin, 1946 to 1961* / edited by Donald P. Steury, 167.

¹⁹⁴ Murphy, *Battleground Berlin: CIA vs KGB in the Cold war*/David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev and George Bailey, 57.

¹⁹⁵ Center for the Study of Intelligence History Staff, *On the front lines of the Cold War: documents on the intelligence war in Berlin, 1946 to 1961* / edited by Donald P. Steury, 374.

¹⁹⁶ *Ibidem*, 347.

¹⁹⁷ *Ibidem*, 395.

USA obviňován z činnosti proti celému socialistickému bloku.¹⁹⁸ Tíha negativní propagandy přiměla Západ zvažovat ústupky. Výsledkem těchto úvah byl návrh směrem k Sovětům, že Západ v Berlíně ukončí „jisté aktivity“ výměnou za zklidnění situace.¹⁹⁹ Kromě toho samotní Američané nabídli snížení počtu vojenských posádek a stažení části tajných agentů. Sověti nabídku odmítli jako nedostatečnou.²⁰⁰

Neústupnost Američanů v otázce stažení jednotek z Berlína Sověty překvapila. Výhrůžky ani útočná kampaň na nově zvoleného mladého prezidenta Kennedyho nepůsobilily, tak musel Chruščov přistoupit k radikálnějším řešením. Bylo proto třeba najít odpověď na otázku jak zabránit Západu v podvratné činnosti. Definitivní rozhodnutí padlo 6. srpna 1961, tedy týden před provizorní výstavbou zdi. O rozhodnutí vědělo do poslední chvíle jen omezené množství dvaceti prověřených lidí, aby se zabránilo úniku informací.²⁰¹ Západní zpravodajské služby, ale dokonce ani KGB neměly zprávy o tom, že se schyluje ke vztyčení betonové hranice mezi západní a východní částí města.²⁰²

Po opadnutí prvního šoku z uzavření sektorových hranic se CIA začala zabývat otázkou, jak eliminovat vniklé škody. Naneštěstí jediné co Američanům zbývalo, byla vtíravá propaganda na sektorových hranicích. Skrze ni se snažili vojáky strážící hranice přimět k přeběhnutí.²⁰³ S betonovou bariérou mezi sektory museli Američané přehodnotit i způsoby, jak získávat zprávy o plánech a chování SSSR. S přibývajícím časem se ukázalo, že špióni, kteří zůstali v sovětském sektoru, mají výrazně limitované možnosti komunikace a předávání informací. CIA a její technici tedy usilovně pracovali na vývoji komunikačních zařízení, která by umožnila spojení agentů s BOB. Komplikace se dostavily záhy, a to ve chvíli, kdy se ukázalo, že Němci nejsou schopni přístroje ovládat. Zbývajíc možnost znamenala naučit agenty kódovat dopisy, ale ihned bylo zřejmé, že v době rozvoje techniky a přísných bezpečnostních opatření ze strany SSSR dopisy neobstojí.²⁰⁴

Neznalost výstavby berlínské zdi bývá mnohdy označována za největší selhání americké zpravodajské služby v Berlíně. Pokud se ovšem podíváme na tuto událost

¹⁹⁸ Murphy, *Battleground Berlin: CIA vs KGB in the Cold war*/David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev and George Bailey, 311.

¹⁹⁹ Barker, „The Berlin Crisis 1958-1962“, 66.

²⁰⁰ Fleming, „The Future of West Berlin“, 40-41.

²⁰¹ Murphy, *Battleground Berlin: CIA vs KGB in the Cold war*/David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev and George Bailey, 377.

²⁰² *Ibidem*, 376-377.

²⁰³ *Ibidem*, 378.

²⁰⁴ *Ibidem*, 352-353.

podrobněji, zjistíme, že ani KGB neměla o blížících se událostech sebemenší informace.²⁰⁵ Spíše než jako neschopnost CIA, by se stavba berlínské zdi měla vnímat jako úctyhodný příklad disciplinovanosti a připravenosti Sovětů. Ti dokázali v extrémně krátkém čase stvořit a zároveň zrealizovat plán s dalekosáhlými důsledky bez toho, aby došlo k jeho odhalení. Zde je dobré ještě jednou připomenout, že o berlínské zdi nevěděla ani CIA, KGB ani SIS a další významné tajné služby operující v Berlíně.

Nicméně ani po výstavbě fyzické bariéry mezi Západním a Východním Berlínem se CIA špionáže nevzdala. Jelikož lidští špioni už v Berlíně neměli uplatnění jako před zdí, přišla i zde ke slovu s konečnou platností technika. Důkazem, že berlínská zeď nezabránila USA v špionážních operacích v plném rozsahu je tedy například odposlouchávací stanice na kopci Teufelsberg. Obrovské bílé radary, které sloužily ke špehování Východu, stojí přímo v Západním Berlíně, tedy v srdci socialistické NDR. Odposlouchávací stanice stála na hromadě sutí z druhé světové války, přímo před zraky SSSR. Tato stanice umožnila Američanům mezi léty 1957 až 1991 špehovat NDR i SSSR, které ovšem neměly prostředky, aby Američanům v jejich počínání úspěšně zabránily.²⁰⁶ V neposlední řadě měli Američané v rukou trumf v podobě rádiového vysílání, které bylo možné i přes četné rušičky signálu ve Východním Berlíně naladit, a tím podporovat disidenty a šířit západní propagandu.²⁰⁷

²⁰⁵ Persico, „Spy versus Spy“, *The New York Times on the web*, 28.9.1997, (staženo 22.3.2014).

²⁰⁶ Joel Stonington, „Uncountable Monument: Art Fills Former Spy Station in Berlin“, *Spiegel Online International*, 6.9.2013, <http://www.spiegel.de/international/germany/former-nsa-spy-station-at-teufelsberg-filled-with-art-in-berlin-a-920875.html>, (staženo 13.3.2014).

²⁰⁷ Toman, *I. Po tajných cestách, II. Neviditelná válka 1945-1989: fiktivní demokracie versus policejní komunismus*, 226.

Závěr

Cílem této práce bylo zodpovězení otázky, zda CIA svojí činností v Berlíně přispěla k upevnění postavení Spojených států v mezinárodní politice mezi roky 1945 a 1961. Po analýze operací, které CIA v Berlíně podnikla je zřejmé, že tato tajná služba v bývalém německém hlavním městě dokázala mnohé, avšak především svojí prací pomohla zformovat roli Spojených států v bipolárním světě během studené války. Přesto je třeba zdůraznit, že informace, které CIA skrz svoji odnož BOB vládě USA předala, nikdy nepřiměly politiky ke kroku zcela novým směrem. Přínos informací od CIA spočíval v podpoření toho či onoho návrhu na řešení vzniklých situací. Ovšem navrhované scénáře, které se díky CIA dočkaly podpory a přijetí, nakonec měly vliv na zahraniční vztahy USA. Lze proto konstatovat, že berlínská CIA měla pro zahraniční politiku Spojených států nezanedbatelný přínos. Nejvýraznější zásluha BOB je přitom spatřována v setrvání Američanů v Západním Berlíně, čímž vyslali směrem k Sovětskému svazu jasný signál o svém odhodlání bránit demokracii.

První, na co se je třeba zaměřit při hodnocení práce CIA v Berlíně, je samotný vznik a vývoj úřadu. V době, kdy Sověti do Berlína vyslali své špiony s dlouholetou tradicí a kvalitním výcvikem, Američané měli k dispozici pouze zlomek konkurenceschopných agentů, se kterými by mohli SSSR čelit. Kvalitativní i kvantitativní nevýhoda sice Američany zpomalila, ale rozvoj fungující tajné služby zvládli v rekordním čase. Na jedné straně tedy z počátku stáli Sověti, kteří používali špionážní síť po staletí, ovšem Američanům se podařilo vybudovat efektně fungující základnu během několika let a sovětský náskok stáhli. Ke konci 40. let se proto Spojené státy mohly na CIA spolehnout, což je bez pochyb velký americký úspěch a krok vpřed.

Přistoupíme-li k celkovému zhodnocení úspěšnosti CIA v Berlíně, tak nás jistě napadne, že většina operací dopadla neslavně. I berlínský tunel jest příkladem, že i štedře financovaná operace nakonec skončila relativním fiaskem. Je ale třeba zdůraznit, že spíše než na americké neschopnosti ztroskotala většina operací na vysoce efektivní sovětské kontrašpionáži. Mimo to se sovětské agenti poměrně úspěšně dostávali do amerických úřadů již od konce druhé světové války. Ostatně, podle tvrzení mnohých historiků drtivá většina amerických agentů v Berlíně, pokud ne všichni američtí agenti, patřili ve skutečnosti k sovětským špiónům.²⁰⁸

²⁰⁸ Macrakis, „Technophilic Hubris and Espionage Styles during the Cold War“, 383.

Druhým a významnějším úspěchem CIA bylo vytvoření špičkově fungující sítě analytiků. Důkazem skvělé práce amerických analytiků z konce 40. let se stala zpráva z období první berlínské krize, ve které BOB informuje prezidenta Trumana o možnosti, že se Sověti po neúspěchu blokády odhodlají k definitivnímu uzavření Západního Berlína.²⁰⁹ Tato skutečnost v předstihu 13 let avizovala stavbu berlínské zdi. Ostatně výborné schopnosti Američanů odhadnout životaschopnost SSSR můžeme vidět už v roce 1945 v Kennanově Dlouhém telegramu. V něm americký diplomat a svého času velvyslanec v Moskvě, Kennan, předpověděl, že se Sovětský svaz dříve nebo později zničí zevnitř sám a je tedy třeba pouze vyčkat. Stejně tak jeho dílo předpovídalo, že Sověti sami novou válku nerozpoutají.²¹⁰ Je ale třeba vzít v úvahu, že Kennan se studiu Sovětského svazu věnoval dlouhodobě a působil ve východní Evropě už během druhé světové války.²¹¹ Na druhé straně stojí Sověti, kteří nikdy nedokázali zcela pochopit, k čemu se Američané chystají, nebo jak zareagují. Neschopnost správně interpretovat dostupné informace ovšem výrazně snižovala přínos jinak špičkově organizované tajné služby.²¹²

Z analýzy informací, které CIA nasbírala a poskytla americké vládě je patrné, že část rozhodnutí, která měla vliv na setrvání amerických jednotek v Berlíně, byla učiněna s ohledem na zprávy, které měli politici přímo z Berlína. Dále byl Berlín místem, kde se CIA snažila uplatnit psychologickou válku, čímž podkopávala stabilitu Sovětského svazu v jeho sektoru a tím ještě umocnila obavy SSSR ze Spojených států. Naneštěstí jednání CIA Sověty také vyprovokovalo k ještě větší aktivitě ve věci vytlačení Západu z Berlína. Analýzu tedy lze zhodnotit se závěrem, že všechny operace, které CIA v Berlíně provedla, měly přímo či nepřímo vliv na vnímání USA především Sovětským svazem, ale i zbytkem světa. Význam obrazu Američanů, který v SSSR panoval, byl důležitý především proto, že během studené války byly SSSR a USA dvěma nejsilnějšími hráči na mezinárodní scéně. Proto měl způsob, jakým jedna země vnímala druhou silný vliv na celkovou zahraniční politiku dané země, skrze kterou se formovaly role, které země zastávaly ve světové politice.

²⁰⁹ Murphy, *Battleground Berlin: CIA vs KGB in the Cold war*/David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev and George Bailey, 59.

²¹⁰ David Mayers, „Soviet War Aims and the Grant Alliance: George Kennan's Views, 1944-1946“, *Journal of Contemporary History* 21, č. 1 (leden 1986), 62.

²¹¹ Ibidem, 60-61.

²¹² Murphy, *Battleground Berlin: CIA vs KGB in the Cold war*/David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev and George Bailey, xxv.

Přestože mnoho archivů obsahujících informace o skutečném stavu CIA a jejich operacích je veřejnosti stále uzavřena,²¹³ lze konstatovat, že Američané na poli tajných služeb ušli dlouhý kus cesty a CIA v Berlíně dokázala mnohé. Prostřednictvím skvělé práce analytiků zaměstnaných v BOB se USA podařilo uhájit Západní Berlín před Sověty. V letech 1945 až 1961 se k Berlínu upíraly zraky všech, neboť se zde nacházela jedna z nejsledovanějších front studené války. Odhodlání a neústupnost Američanů v Berlíně se proto staly symbolem síly, kterou Spojené státy ve světě představovaly

Na úplný závěr je vhodné připomenout, v jakých podmínkách CIA na počátku druhé poloviny 20. století začínala svoji existenci a s jakou organizací se setkáváme dnes. CIA je skutečně politickým organismem žijícím vlastním životem, který nezná žádných omezení. Po rozpadu SSSR v roce 1991 přišla o svého největšího konkurenta a stala se tajnou službou číslo jedna. Její neomezené pravomoci jí dnes umožňují sledovat nejen skutečná bezpečnostní rizika, ale i špehovat životy miliónů obyčejných lidí po celém světě. Stejně tak se CIA ve jménu národní bezpečnosti dopouští špionáže i u politických špiček svých partnerů.²¹⁴

Problematika fungování tajných služeb v minulosti i současnosti je téma, které si jistě zaslouží daleko větší pozornost, než která je mu věnována. Bohužel však rozsah bakalářské práce nedovoluje hlubší analýzu tématu, jež by uspokojivě objasnila i jiné aspekty života tajných služeb. Zodpovězení dalších otázek spojených s vybranou problematikou, které mohou vyvstat při čtení tohoto díla, by si ovšem žádalo zcela novou a obsáhlejší práci.

²¹³ Aldrich, *The Hidden Hand: Britain, America and the Cold War Secret Intelligence*, s. 7.

²¹⁴ "Bundestag debates NSA spying scandal", *Deutsche Welle*.

Summary

Cold War was a conflict, which omitted weapons in terms we know them from the battlefields of the World War II. Instead, the fight was fought with money, technologies, power will and last but not least, espionage. The value of secret services was incalculable due to the circumstances given by the emergence of the bipolar World order. Destroyed Europe was no competition for the two newly emerged superpowers representing implacable ideologies. Under these conditions secret services of the US and the USSR happened to face each other on the daily bases. Success of one meant a failure of the other, therefore strategic locations facilitating espionage played an important role, too.

Berlin under joint occupation became one of these locations ideal for espionage. The secret services had an extraordinary opportunity to collect intelligence on their competitors due to the division of the city and the presence of four occupying powers. From the analysis it is apparent that Berlin became a real espionage paradise with an incredible spy-net, where both classical and technical espionage was performed. The research question of this thesis was whether CIA in Berlin succeeded in her operations and therefore influenced the American role within the international relations of the Cold War.

It is important to focus on the conditions the American secret service faced in 1945. It had neither tradition nor properly experienced staff as the Soviets had. Hence even before the actual collecting of intelligence the greatest task was to establish a reliable secret service. According to the analysis it can be concluded that the US or rather CIA succeeded in this task. The Berlin Operations Base was established in an impressively short time. Moreover, it was competitive and challenged the Soviet KGB.

Proceeding to the secret operations performed by CIA in Berlin we can conclude, that in general they did not meet the expected results. Majority of the operations were uncovered by KGB and terminated with no significant achievement. On the other hand, the uncovering is a great evidence of KGB's impressive work rather than CIA's failure.

Finally, it was proofed that the CIA's analysts worked excellently. Their work helped the US to defend her rights in Berlin, mainly during the Berlin Crisis, what was essential contribution to the US foreign policy. Last but not least the American

politicians obtained reliable analysis of Soviet actions, what indisputably helped the US Government in decision making process and therefore strengthening the American position in world politics.

With the aforementioned arguments in mind we can conclude that Berlin was an important location for the secret services from all over the World. Nevertheless, the work of CIA in the city showed a great progress and its outcome contributed to the politics of her respective country largely. Hence we learned that despite the partial failures, CIA succeeded in Berlin and supported the US Government in its foreign policy.

Prameny a literatura

Primární literatura

„Participation by the United States in the work of the European Advisory Commission“, *Foreign relations of the United States : diplomatic papers, 1945. European Advisory Commission, Austria, Germany, 1945*,
<http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&entity=FRUS.FRUS1945v03.p0174&id=FRUS.FRUS1945v03&isize=M>, (staženo 29.4. 2014).

„Restitution of Identifiable Property to Victims of Nazi Oppression: Allied Kommandatura Berlin Order“, *The American Journal of International Law* 44, č. 2 Dolněk: Oficiální dokumenty (duben, 1950): 39-67.

„Turning a Cold War Scheme into Reality“, *Studies in Intelligence* 52, č. 1, *Oficiální stránky CIA*, 25.3.2008,
<https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/vol-52-no-1/turning-a-cold-war-scheme-into-reality.html>, (staženo 27.4.2014).

United States of America and United Kingdom and Union of Soviet Socialist Republics, „Protocol on the Zones of Occupation in Germany and the Administration of "Greater Berlin"“, *The American Journal of International Law* 54, č. 3 (červenec, 1960), s. 739-741.

„Zpráva o třístranné konferenci v Berlíně“, *České národní listy*,
<http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/zprava-o-konferenci-berlin.html>, (staženo 2.5.2014).

Monografie

Aldrich J. Richard, *The hidden hand: Britain, America, and the Cold War secret intelligence* (Londýn: John Murray, 2001), 733.

Center for the Study of Intelligence History Staff, *On the front lines of the Cold War: documents on the intelligence war in Berlin, 1946 to 1961 / edited by Donald P. Steury* (Washington D.C: CIA History Staff, Center for the Study of Intelligence, 1999), 634.

Frederick Taylor, *Exorcising Hitler: The Occupation and Denazification of Germany* (Bloomsbury Publishing, 2011), 480.

Johnson K. Loch, *Intelligence and national security - the secret world of spies: an anthology* (New York: Oxford University Press, 2008), 553.

Murphy E. David, *Battleground Berlin: CIA vs KGB in the Cold war*/David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev and George Bailey (New Heaven, Londýn: Yale University Press, c1997), 530.

Toman Luděk, *I. Po tajných cestách, II. Neviditelná válka 1945-1989: fiktivní demokracie versus policejní komunismus* (Praha: Votobia, 1999), 328.

Volkman Ernest, *Špioni: tajní agenti, kteří změnili chod dějin* (Praha: Melantrich, 1996), 301.

Weiner Tim, *Dějiny CIA - v zajetí vlastních iluzí* (Praha: Argo, 2010), 657.

Periodika

American Society of International Law, „The Rights of the United States in Berlin“, *The American Journal of International Law* 43, č. 1 (leden 1949): 92-95.

Christopher Andrew, „Intelligence and International Relations in the Early Cold War“, *Review of International Studies* 24, č. 3 (červenec 1998): 321-330.

Elisabeth Barker, „The Berlin Crisis 1958-1962“, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 39, č. 1 (leden 1963): 59-73.

Denna F. Fleming, „The Future of West Berlin“, *The Western Political Quarterly* 14, č. 1, část 1 (březen 1961): 37-48.

J.W.E. a H.G.L., „The Break Down of Four-Power Rule in Berlin“, *The World Today* 4, č. 8 (srpen 1948): 322-331.

Bruce Kuklick, „The Genesis og the European Advisory Commission“, *Journal of Contemporary History* 4, č. 4 The Great Depression (říjen 1969): 189-201.

Kristie Macrakis, „Technophilic Hubris and Espionage Styles during the Cold War“, *Isis* 101, č. 2 (červen 2010): 378-385.

David Mayers, „Soviet War Aims and the Grant Alliance: George Kennan's Views, 1944-1946“, *Journal of Contemporary History* 21, č. 1 (leden 1986): 57-79.

David E. Murphy, „Spies in Berlin - a Hidden Key to the Cold War“, *Foreign Affairs* 77, č. 4 (červenec/srpen 1998): 171-178.

David L. Pik, „Wall and Tunnel: The Spatial Metaphorics of Cold War Berlin“, *New German Critique*, č. 110 COLD WAR CULTURE (léto 2010): 73-94.

G. W. S. Robinson, „West Berlin: The Geography of an Exclave“, *Geographical Review* 43, č. 4 (říjen 1953): 540-557.

Ernest R. May, „America's Berlin: Heart of the Cold War“, *Foreign Affairs* 77, č. 4 (červenec/srpen 1998): 148-160.

Internetové zdroje

„Bundestag debates NSA spying scandal“, *Deutsche Welle*, 18. listopadu 2014
<http://www.dw.de/bundestag-debates-nsa-spying-scandal/av-17238251>,
(staženo 2.5. 2014).

Richard Norton-Taylor, „Spy Swaps of the Cold War“, *The Guardian*, 8.7.2010
<http://www.theguardian.com/world/2010/jul/08/spy-swaps-history-russia>,
(staženo 11.4.2014).

„Ukraine: Clash of Cold War rivalries“, *BBC News Europe*, 2. března 2014,
<http://www.bbc.com/news/world-europe-26409402>, (staženo 1.5.2014).

Joseph E. Persico, „Spy versus Spy“, *The New York Times on the web*, 28.9.1997,
<http://www.nytimes.com/books/97/09/28/reviews/970928.28persict.html>,
(staženo 22.3.2014).

Joel Stonington, „Uncountable Monument: Art Fills Former Spy Station in Berlin“, *Spiegel Online International*, 6.9.2013,
<http://www.spiegel.de/international/germany/former-nsa-spy-station-at-teufelsberg-filled-with-art-in-berlin-a-920875.html>, (staženo 13.3.2014).